

De eerste slag bij Bergen (19 September 1799).

Applicatorische studie omtrent de gevechtsvoering in
polder- en duinterrein. 1)

DOOR

G. SNELLEN, *Kapitein der Infanterie.*

Vervolg van bladz. 146.

HANDELINGEN VAN DEN COMMANDANT VAN HET VELDLEGER.

Tot grondslag mijner beschouwingen heb ik aangenomen, dat op 16 en 17 September eene vijandelijke troepenmacht bij de *Groote Keeten* is geland en dat Nederlandsche bewakingstroepen die landing niet hebben kunnen beletten.

Dat het algemeen denkbeeld (bijlage 1) aldus werd gekozen, heeft zijne oorzaak in den wensch des ontwerpers om beide legers bij den aanvang der operatiën zooveel mogelijk in den toestand van 1799 te plaatsen. Met het meer of minder waarschijnlijke van dien toestand is door hem dan ook evenmin rekening gehouden als met de algemeene landsverdediging.

In het volgende zullen, voor zoover de schriftelijke bevelen en de andere bescheiden betreft, slechts enkele motiveeringen en toelichtingen worden gegeven, terwijl de handelingen der onderaanvoerders op enkele punten uitvoeriger zullen worden besproken.

Ten einde te komen tot eene sterkte van $\pm$ 23.000 man, is aangenomen, dat de 1ste Divisie den 17^{en} September 1902 in het gevecht, dat haar tot den terugtocht dwong, 128 officieren, 5016 minderen en 384 paarden heeft verloren. Het 7e Regiment Infanterie wordt ondersteeld zoodanig te hebben geleden, dat de overblijfselen tot één bataljon, (het IVe) vereenigd zijn, terwijl de overige korpsen en korpsgedeelten hunne formatie blijven behouden. De reden hiervan is, dat terwijl bij *Rustenburg* 1 bataljon voldoende wordt geacht, het in de overige sectoren wenschelijk werd geoordeeld de troepen zoo sterk mogelijk te houden.

De Commandant van het Veldleger geeft zijne bevelen in eene „Instructie voor de Divisie-commandanten” (bijlage 2), omdat persoonlijke leiding in de zeer uitgebreide stelling niet wel mogelijk is. Hij heeft bij zijn besluit tot het terugtrekken in de lijn *Rustenburg-Overtoom-Wimmenum* het volgende overwogen: Het doel, dat ik bereiken moet, is den vijand tegen te houden in eene stelling, die zich leent tot hardnekkige verdediging tegen overmacht. Het middel daartoe is gelegen

1) Voor de plaatsnamen, in de bevelen, zie: blad 19 (*Alkmaar*) der Chrom. top. kaart 1: 50.000. Uitgave 1902.

in zwakke bezetting van de zeer sterke deelen en concentratie van groote troepenafdeelingen op de zwakke punten der stelling.

De groote uitgebreidheid van het gekozen front (± 17 KM.) maakt eene normale opstelling onmogelijk; de toestand van het voorterrein maakt haar echter op de meeste plaatsen ook overbodig. Daarom wordt in beginsel besloten zich in het polderland tot acces-verdediging te bepalen.

Het zwakke punt der stelling ligt in het strand en de duinen met aangrenzende geestgronden; ten einde daar met hoop op goeden uitslag den aanval af te wachten, is het noodig eene duinstrook te vinden:

- a. welke breedte evenredig is aan de beschikbare macht,
- b. die den aanvaller slechts een betrekkelijk smal aanvalsfront oplevert, en
- c. ver genoeg verwijderd is van de hooge toppen in de duinen tusschen *Schoorl* en *Bergen* (welker breedte 3000 à 4000 M. bedraagt).

De gekozen stelling beantwoordt vrijwel aan de gestelde eischen, terwijl noch ten Noorden, noch ten Zuiden beter terrein wordt gevonden.

Een nadeel van de gekozen stelling is vooral van moreelen aard, n.l. dat de teruggeworpen troepen der 1ste Divisie nog verder achterwaarts moeten worden gebracht. De Commandant van het Veldleger ontveinst zich dit bezwaar geenszins. Daartegenover staan echter, behalve de geringe breedte der duinstrook, nog de volgende voordeelen:

- a. dat de vijand door gemis aan transversaal-dijken, voornamelijk ten Noorden en Noordoosten van *Alkmaar*, geen geschikte opstelling voor zijne overmachtige artillerie vindt, welke medewerking, bovenal in dit open, moeilijk begaanbaar terrein, bij het voorbereiden tot een aanval onmisbaar is; de spoorweg *Heer Hugowaard—Hoorn* levert in dit opzicht geen bezwaar op, omdat de afstand vandaar tot de stelling 4000 à 5000 M. bedraagt;
- b. dat het onmiddellijk vóór de stelling gelegen terrein vrij spoedig kan worden dras gezet, zoodat slechts de wegen bruikbaar blijven;
- c. dat de terugtochtswegen gunstig zijn (vooral die bij *Alkmaar*) en
- d. dat bij *Rustenburg* door brugvernietiging en inundatie de rechtervleugel gemakkelijk aanleuning kan vinden.

Eene algemeene reserve wordt niet aangewezen, omdat de beschikbare troepenmacht zeer gering is, in vergelijking met het in te nemen front; omdat de frontlijn, ook op zichzelf beschouwd, zeer lang is, en omdat daardoor de reserve waarschijnlijk te laat op het gewenschte punt zou aankomen.

De instructie wordt per automobiel naar den Commandant der 1ste Divisie te *Alkmaar*, per wielrijder naar dien der 3^e Divisie te *Egmond-Binnen* verzonden.

HANDELINGEN VAN DEN COMMANDANT DER 1STE DIVISIE.

De Commandant der 1ste Divisie geeft zijne bevelen aan den Commandant der Cavalerie evenzeer in den vorm van eene Instructie (bijlage

3), waarin het afsluiten van eenige accessen bevolen wordt. Het terrein, waar de vijand zich bevindt, is van dien aard, dat men alle accessen door voorpostenafdeelingen afgesloten kan verwachten en dus van doorbreken geen sprake is. Omgekeerd kan echter de cavalerie onzerzijds accessen afsluiten en van hooge punten (torens, duinen) waarnemen. Zodoende komt men tot onregelmatige cavalerie-voorposten op weinige KM. vóór de infanterie-voorposten; wel is waar een zonderling gebruik van dit wapen, doch m. i. het beste, dat er in de gegeven omstandigheden van kan worden gemaakt.

Het zeer open terrein ten Noorden van *Oude Niedorp*, *Niedorperverlaat*, snijpunt van den spoorweg *Alkmaar-Helder* met den *Laanderweg* en *Oudkarspel* leent zich uitstekend tot accesverdediging.

Bij eene oordeelkundige keuze der opstelling, in verband met het hedendaagsche vuurwapen der cavalerie, zal het waarschijnlijk niet onmogelijk zijn zelfs vrij sterke infanterie-verkenningsetachementen de nadering tot die plaatsen te beletten; slechts artillerie zou het verblijf in den dorpsrand, en daarmee verder verzet, onmogelijk maken. Weet men zich eenige gezichtsdekking te verschaffen, dan zal het zelfs vrij lang duren, eer de vijand weet, met welke wapensoort hij te doen heeft.

Het aanwijzen van een terugtochtsweg is hier noodig, met het oog op de voorgenomen brugvernielingen.

Aangaande het gevechtsbevel voor de 1ste Divisie valt het volgende op te merken. In het aan die Divisie toegewezen gedeelte der stelling bepaalt men zich tot *lijdelijke verdediging der accessen*; de reserve is gesplitst, omdat de verplaatsing daarvan veel tijd vordert en zij toch vermoedelijk niet vereenigd behoeft op te treden, terwijl in elken sector in ieder geval op eenigen steun gerekend moet kunnen worden.

Behalve dat de geringe sterkte der 1ste Divisie, in verband met de lengte der frontlijn, het voeren eener actieve verdediging hier onmogelijk maakt, zal men in het polderland over 't algemeen zich tot het lijdelijk defensief moeten bepalen. Immers een tegenaanval kan slechts langs de zelfde accessen worden uitgevoerd, die de vijand bezigt. Eerst op zeer grooten afstand zijn veilige wegen te vinden om op 's vijands flank te komen, die toch ook wel beveiligd zal zijn.

Slechts indien men kan beschikken over sterke wielrijdersafdeelingen, die in korten tijd in 's vijands rug kunnen komen, zal het wellicht mogelijk zijn eene beslissing te verkrijgen.

De stelling (± 15 KM.) is zoo uitgebreid, dat persoonlijk ingrijpen van den Divisie-commandant op ieder gewild punt onmogelijk is. Daarom zijn aan iederen sector-commandant slechts de grenzen van zijn gebied aangegeven en zal hij ter plaatse de bijzonderheden moeten regelen. Want niet minder juist ten opzichte van den verdediger is, hetgeen de Generaal-Majoor PLANTENGA omtrent den aanvaller zegt: „Op de onderbevelhebbers komt dus zeer veel aan, en aan hun karakter en aan hunne bekwaamheid, doch vooral aan het eerste, worden buitengewoon „hooge eischen gesteld. Reeds de aanvoerder van eene betrekkelijk

„zwakke afdeeling zal zich voor het gevecht in het polderland moeten „bepalen, tot het geven van zeer algemeene beschikkingen. Hij zal veel „aan het oordeel en de zelfstandige beslissing zijner onderbevelhebbers „moeten overlaten”.

Om die reden is ook omtrent de versterking van het terrein alleen vermeld, hetgeen betrekking heeft op het dras zetten van het terrein en van hoogerhand moet worden aangegeven, omdat anders wellicht maatregelen zouden worden genomen, die elkander tegenwerkten. Met het oog op dergelijke eventualiteiten is hier bevolen de sluizen te *Rustenburg* en aan de *Zes Wielen* gesloten te houden.

De gunstigste omstandigheden voor het dras zetten vindt men in den *Bergermeer-* en den *Sluis-polder*, die te zamen slechts 843 HA. groot zijn en uit den betrekkelijk grooten *Schermerboezem* geïnundeerd kunnen worden. Minder gunstig is de toestand ten opzichte van den polder *Geestmerambacht* en den *Heer Hugonaard*. Wel behoeft van laatstgenoemde droogmakerij slechts de helft, n.l. de afdeelingen *Broekhorn*, *Oostertocht* en *Rustenburg* te worden dras gezet, doch deze beslaan te zamen ± 1700 HA. en de polder *Geestmerambacht* niet minder dan 4840 HA., terwijl partieele inundatie daarvan niet mogelijk is.

Gaan wij daarom eens na, welke hoeveelheid water noodig is, om eenig voordeel uit het dras zetten van het terrein te trekken. In de eerste plaats hebben wij dan het tot den rand vullen der slooten. Rekenende, dat het land (bijna zonder uitzondering weiland) gemiddeld $0.60 + Z.P.$ ligt en dat de oppervlakte der gezamenlijke slooten $\frac{1}{10}$ van die des polders bedraagt (BEEKMAN. *Nederland als polderland*. 1ste Uitgave, blz. 96), dan vindt men: de vulling der slooten staat gelijk met het verhoogen van het zomerpeil met:

$$\frac{1}{10} \times 0.60 = 0.06 \text{ M.};$$

wegens overmaat der verdamping per dag moet dit peil verhoogd worden met:

$$1 \times 0.005 = 0.005 \text{ M.};$$

wegens opslorping van den bodem bij weiland in veenpolders moet het zelfde geschieden (bij een diepte van het grondwater van 0.6 M.) met:

$$\frac{9}{10} \times 0.2 \times 0.6 = 0.108 \text{ M.}$$

Op die wijze is benoodigd voor den *Bergermeer*, den *Sluis-* en den *Philistijnschen polder*:

$10.450.000 \times (0.06 + 0.005 + 0.108) = 10.450.000 \times 0.173 = 1.807.850 \text{ M}^3$. water.

Om eene inundatie van 0.1 M. boven het terreinpeil te krijgen zou nogmaals

$10.450.000 \times 0.1 \text{ M}^3$. of totaal $2.852.850 \text{ M}^3$. water noodig zijn.

*Schermerboezem*peil is 0.58 M. — A.P., doch kan tot het maalpeil = A.P. worden opgevoerd door inlating uit de *Zuiderzee*.

De zomerpeilen bedragen:

van den *Bergermeerpolder* 1.58 M. — A.P.

„ „ *Sluis-* „ 1.22 M. — A.P.

van den *Monniken-, Raven- en Robonsbospolder* 1.40 M. — A.P.
 „ „ *Philistijnschen-* „ 1.10 M. — A.P.,
 zoodat het water van *Schermerboezem* tot het vullen der slooten levert
 een kolom van:

1.58 — 0.58 = 1 M.	voor den <i>Bergermeer-</i>	polder,
1.22 — 0.58 = 0.64 M.	„ „ <i>Sluis-</i>	„ ,
1.40 — 0.58 = 0.82 M.	„ „ <i>Monniken-, Raven- en Robonsbos-</i>	„ en
1.10 — 0.58 = 0.52 M.	„ „ <i>Philistijnschen-</i>	„ .

De slooten van dezen laatsten polder kunnen niet geheel gevuld worden (tenzij *Schermerboezem* opgezet wordt), daar het terreinpeil op 0.50 M. — A.P. en dus 0.08 M. boven het boezempeil ligt.

Schermerboezem is 2000 HA. groot en bevat dus 20.000.000 M². wateroppervlakte, wat bij eene werkzame hoogte van 1 M. 20.000.000 M³. water zou zijn. Daar echter de nuttige diepte van die kolom voor de drie laatste polders resp. 0.36, 0.18 en 0.48 M. minder bedraagt, zal het noodig zijn den boezem tot minstens 0.50 M. — A.P. op te zetten.

Hoe lang het zou duren, eer eene dergelijke inundatie verkregen werd door middel der bestaande inlaatduikers, valt hier bij gebrek aan gegevens niet te berekenen.

Aangezien echter het water zich blijkens de ondervinding, bij overstromingen opgedaan, niet zoo bijzonder snel verspreidt, zal men wel doen coupures in de dijken te maken dicht bij de accessen, ten einde op die wijze althans het meest belangrijke terrein minder begaanbaar te maken.

Behalve dat bij een korten beschikbaren tijd op het algeheel bereiken van het doel niet mag worden gerekend, is het toch wenschelijk in een geval als het onderhavige de dijken door te steken, omdat men niet weet, hoelang het zal duren, eer de vijand den aanval begint.

Voor *Raaksmaatsboezem* ware de zelfde berekening te maken. Hierbij valt op te merken, dat voor den polder *Geestmerambacht* de nuttige waterdiepte 1.40—0.65 = 0.75 M. bedraagt, terwijl voor den *Heer Hugowaard* met een terreinpeil van 2.74 à 2.94 M. — A.P. allicht de geheele waterkolom nuttig is.

Eene gunstige omstandigheid voor de bezetting van de stelling, waarop reeds vroeger gewezen werd, is het gemis aan goede artilleriestellingen voor den vijand. Die omstandigheid, welke een geschutstrijd niet waarschijnlijk maakt, alsmede de overgrootte frontbreedte door de Divisie ingenomen en het gering aantal vuurmonden, waarover zij beschikt, brengen den Divisie-commandant er toe de artillerie te splitsen en in elken sector eenige vuurmonden aan de infanterie toe te voegen. De bestemming dezer stukken is uitsluitend: bestrijding van de vijandelijke infanterie.

De groote uitgebreidheid der stelling is evenzeer de beweegreden, die den Divisie-commandant noopt den munitietrein en de sectiën der verbandplaatsafdeeling over de troepenafdeelingen te verdeelen, terwijl

aan den commandant in den 1sten sector tevens een detachement van den pontontrein wordt toebedeeld, ten einde, zoo noodig, van oever te kunnen verwisselen.

Intusschen omvat het gevechtsbevel natuurlijk alleen die maatregelen, welke terstond moeten worden genomen. Dit sluit niet uit, dat, zoolang de vijand hiertoe tijd laat, verbeteringen moeten worden aangebracht, zoowel door rechtstreeks ingrijpen van den Divisie-commandant, als door de zorg der onderbevelhebbers.

Zoo zou de aanwezigheid van gewapende uitleggers met sleepbootjes in de *Schermerringvaart*, van een monitor op *het Noordhollandsche Kanaal* en van een pantser trein op den spoorweg tusschen *Alkmaar* en *Heer Hugovaard* van groot nut kunnen zijn. Na het uitgeven van het gevechtsbevel overweegt de Divisie-commandant deze punten en doet een voorstel tot het verkrijgen van dit, niet tot de uitrusting der troepen onder zijn bevel behoorend materieel aan den Commandant van het Veldleger toekomen.

(Wordt vervolgd.)

BIJLAGE 1.

ALGEMEEN DENKBEELD.

Op 16 en 17 September is eene Noordelijke troepenmacht bij de *Groote Keeten* geland.

ONDERSTELDE TOESTAND BIJ DE ZUIDPARTIJ.

De 1ste Divisie, die aanvankelijk de *Noordzee-kust* tusschen *den Helder* en *den Nieuwen Maasmond* bewaakte, was op den avond van 16 September geconcentreerd in *de Zijpe*, doch is den volgenden dag na een gevecht teruggetrokken op *Schoorl*, *Schoorldam* en *den Langedijk* met voorposten in de lijn *Camp—Warmenhuizen—Oude Niedorp*.

De Commandant van het Veldleger heeft 17 September de 3^e Divisie ter versterking naar *Egmond aan den Hoef* gezonden, welke in den loop van den dag aldaar aankomt. Hijzelf neemt het bevel over de gezamenlijke 1ste en 3^e Divisie op zich en vestigt zijn hoofdkwartier te *Castricum* op het gemeentehuis.

BESLUIT.

De Luitenant-Generaal X, Commandant van het Veldleger, besluit met de 1ste en 3^e Divisie bij *Alkmaar* stand te houden tot dekking der werkzaamheden in de Stelling van *Amsterdam*.

BIJLAGE 2.

*Hoofdkwartier
van het Veldleger.*
SECTIE I, n°. 507.

CASTRICUM, 17 September 1902.
11.30 n.m.

INSTRUCTIE VOOR DE COMMANDANTEN DER 1STE EN 3^E DIVISIE.

1°. Vijandelijke troepen hebben zich meester gemaakt van *de Zijpe*. De 1ste Divisie is teruggetrokken op den *Langedijk, Schoorldam* en *Schoorl*, met voorposten in de lijn *Oude Niedorp—Warmenhuizen—Camp*. De 3^e Divisie staat bij *Egmond aan den Hoef*.

2°. Het is mijn voornemen morgen vroegtijdig stelling te nemen in de lijn *Rustenburg—Overtoom—Strandpaal 35*, ten einde den vijand het doordringen in Zuidelijke richting te beletten.

De cavalerie lost de infanterie-voorposten af, en wel 3 R. H. van en met *Oude Niedorp* tot en met *Oudkarspel*, 2 R. H. vandaar tot en met het strand bij *Camp*.

Den Generaal-Majoor A., Commandant der 1ste Divisie, wordt opgedragen de afsluiting en verdediging der accessen van en met *Rustenburg* tot den straatweg *Bergen—Egmond aan den Hoef* bij *Het Woud*. Langs de geheele lijn mag worden geïnundeerd, c.q. dras gezet. Hij geeft 4 batterijen en 4 artillerie-munitiecolonnen af aan de 3^e Divisie.

De 3^e Divisie, onder Generaal-Majoor B., versterkt met 4 batterijen en 4 artillerie-munitiecolonnen van de 1ste Divisie, richt in en verdedigt eene stelling van en met den straatweg *Bergen—Egmond aan den Hoef* bij *Het Woud* tot *Strandpaal 35*. Elke Divisie zondert eene eigen reserve af; eene algemeene reserve wordt niet aangewezen.

3°. De veiligheidsmaatregelen worden door elken Divisie-commandant in zijn eigen vak geregeld; omtrent de aansluiting wordt in overleg getreden.

4°. De Divisie-commandanten zullen voor telegrafische verbinding hunner stafkwartieren onderling en met het hoofdkwartier zorg dragen en zoowel den Commandant van het Veldleger, als elkander, voortdurend omtrent den toestand in hun vak op de hoogte houden.

5°. De troepen worden in de nabijheid der te bezetten punten gelegerd.

6°. Het hoofdkwartier blijft te *Castricum* op het gemeentehuis.

7°. Het woord is: *Schapenschuur*.

De Luitenant-Generaal, Commandant van het Veldleger,
X.

BIJLAGE 3.*1ste Divisie.*SECTIE I, n°. 348.

ALKMAAR, 18 September 1902.

1 uur v.m.

INSTRUCTIE VOOR DEN COMMANDANT VAN 3 R. H.

1°. Vijandelijke afdeelingen bevinden zich in *de Zijpe*. De 1ste Divisie neemt stelling in de lijn *Rustenburg—Overtoom—Het Woud*. 2. R. H. bezet eene voorpostenstelling in de lijn *Oudkarspel—Strandpaal 26*.

2°. Bezet met uw o. h. regiment *Oude Niedorp, Oudkarspel* en tusschen gelegen accessen, houd voeling met den vijand en ga diens verkenningen tegen, waartoe c. q. beide dorpen door het gevecht te voet moeten worden vastgehouden. Detacheer 1 eskadron naar *Aartswoud* en *Kolhorn* om de sluizen van *Raaksmaatsboezem* te openen en pogingen, om die weder te sluiten, te beletten.

3°. Zend *onmiddellijk* bericht, wanneer vijandelijke colonnes in de richting der stelling oprukken, met opgave van het uur, waarop en de plaats, waar zij gezien werden, alsmede van de wegen, die zij volgden, en bij benadering de sterkte.

4°. Eventueel terugtrekken in de richting *Wognum—Hoorn—Lutjeschardam*.

5°. Verpleging door de ingezetenen.

6°. Berichten, zoo mogelijk telegrafisch via station *Noord-Scharwoude*, zenden naar het Stafkwartier der Divisie in de *Cadettenschool* te *Alkmaar*.

7°. Het woord is: „*Schapenschuur*”.

De Generaal-Majoor, Divisie-commandant,

A.

BIJLAGE 4.*1ste Divisie.*SECTIE I, N°. 349.

ALKMAAR, 18 September 1902.

1 uur v.m.

GEVECHTSBEVEL.

1°. Vijandelijke afdeelingen zijn meester van *de Zijpe*.

2°. De cavalerie van de 1ste en 3^e Divisie bezet eene voorpostenstelling in de lijn *Oude Niedorp—Oudkarspel—Camp*.

De 3^e Divisie bezet het vak *Het Woud—Strandpaal 35*.

BIJLAGE 3.

1ste Divisie.
 SECTIE I, n°. 348.

ALKMAAR, 18 September 1902.
 1 uur v.m.

INSTRUCTIE VOOR DEN COMMANDANT VAN 3 R. H.

1°. Vijandelijke afdeelingen bevinden zich in *de Zijpe*. De 1ste Divisie neemt stelling in de lijn *Rustenburg—Overtoom—Het Woud*. 2. R. H. bezet eene voorpostenstelling in de lijn *Oudkarspel—Strandpaal 26*.

2°. Bezet met uw o. h. regiment *Oude Niedorp, Oudkarspel* en tusschen gelegen accessen, houd voeling met den vijand en ga diens verkenningen tegen, waartoe c. q. beide dorpen door het gevecht te voet moeten worden vastgehouden. Detacheer 1 eskadron naar *Aartswoud* en *Kolhorn* om de sluizen van *Raaksmaatsboezem* te openen en pogingen, om die weder te sluiten, te beletten.

3°. Zend *onmiddellijk* bericht, wanneer vijandelijke colonnes in de richting der stelling oprukken, met opgave van het uur, waarop en de plaats, waar zij gezien werden, alsmede van de wegen, die zij volgden, en bij benadering de sterkte.

4°. Eventueel terugtrekken in de richting *Wognum—Hoorn—Lutjeschardam*.

5°. Verpleging door de ingezetenen.

6°. Berichten, zoo mogelijk telegrafisch via station *Noord-Scharwoude*, zenden naar het Stafkwartier der Divisie in de *Cadettenschool* te *Alkmaar*.

7°. Het woord is: „*Schapenschuur*”.

De Generaal-Majoor, Divisie-commandant,
 A.

BIJLAGE 4.

1ste Divisie.
 SECTIE I, N°. 349.

ALKMAAR, 18 September 1902.
 1 uur v.m.

GEVECHTSBEVEL.

1°. Vijandelijke afdeelingen zijn meester van *de Zijpe*.

2°. De cavalerie van de 1ste en 3^e Divisie bezet eene voorpostenstelling in de lijn *Oude Niedorp—Oudkarspel—Camp*.

De 3^e Divisie bezet het vak *Het Woud—Strandpaal 35*.

3°. Aan de 1ste Divisie is opgedragen de afsluiting en verdediging der accessen van en met *Rustenburg* tot den straatweg *Bergen—Egmond* bij *Het Woud*, welke tot het vak der 3^e Divisie behoort.

4°. Daartoe wordt door mij bevolen, dat de accessen zullen worden bewaakt en hardnekkig verdedigd: door $\frac{IV}{7 \text{ R. I.}}$ met 1 Sectie van $\frac{4}{2 \text{ R.V.A.}}$ in den 1sten Sector, van en met Ursem tot het stoomgemaal aan den zuidelijken ringdijk van den *Heer Hugowaard*; door 4 R. I. met $\frac{5}{2 \text{ R.V.A.}}$ in den 2^{en} Sector, van en met genoemd stoomgemaal tot en met *het Noordhollandsche Kanaal* en door R. G. J. met 2 sectiën van $\frac{4}{2 \text{ R.V.A.}}$ in den 3^{en} sector, van *het Noordhollandsche Kanaal* tot *Het Woud*.

Iedere sector-commandant wijst zelf eene reserve aan en regelt den veiligheids- en verkenningsdienst in zijn eigen sector; met het oog op den moeilijken terugtochtsweg naar de stelling wordt geen bepaalde voorpostenstelling, doch slechts de onmiddellijke beveiliging der achter de stelling gelegeerde troepen beoogd.

Er wordt geen algemeene reserve aangewezen.

De stelling moet uiterlijk ten 12 uur middag gereed zijn.

5°. De nadering des vijands moet worden bemoeilijkt door de vernieling der in de accessen onder bereik van het geweervuur gelegen bruggen en door het dras zetten van het terrein, waartoe door de zorg van den betrokken sector-commandant de volgende coupures worden gemaakt:

in den 2^{en} Sector;

in den *Heer Hugowaard* in de molenkolk van het zuidelijke stoomgemaal;

in den zuidelijken ringdijk van den polder *Geestmerambacht* ten oosten van de *Halvemaansbrug*, alsmede tusschen de *Vaart* en de *Zes Wielen*;

in den 3^{en} Sector:

in den zuidelijken dijk van den *Sluispolder*;

in den zuidelijken dijk van den *Bergermeerpolder* en van den *Monniken-, Raven- en Robonsbospolder*, alsmede in den zuidelijken dijk van den *Philistijnschen polder*.

Wijders worden opengezet door de zorg van den commandant der thans ter plaatse aanwezige of daarlangs terugtrekkende troepen de schutsluizen te *Noord-Scharwoude*, *Broek op Langedijk* en in den dijk van den *Heer Hugowaard* bij den *Smuigelpolder* en den *Noord-Scharwouderpolder*;

door de zorg van den commandant der genie de *Hornsluis* te *Lutjeschardam* en de *Zuider- en Noordersluizen* te *Schardam*;

door de zorg van den commandant der cavalerie de sluisen te *Aarts-woud* en bij *Kolhorn*.

De sluisen te *Rustenburg* en aan de *Zes Wielen* blijven gesloten.

De opgezette sluisen blijven bewaakt (de 4 eerstgenoemde elk door 1 sectie infanterie) tegen pogingen om die te sluiten, ook van de zijde der bevolking. Die detachementen blijven 24 uur ter plaatse; voor overmacht gaan zij terug.

De commandant der genie doet te *Schoorldam* de noodige schepen in *het Noordhollandsche Kanaal* zinken, zoowel ter verkrijging eener versperring als om aftapping van *Schermerboezem* langs dat water te voorkomen.

Hij zal wijders doen vernielen de bruggen tusschen *Avenhorn* en *Kathoek* en die bij *de Hulk*.

6°. Bij den terugmarsch worden de aanwezige schuiten, zooveel mogelijk, medegenomen of vernield.

7°. Ter beschikking van den commandant in den 1sten sector worden gesteld: 1 sectie infanterie-patrooncaissons, 2 caissons der artillerie-munitiecolonne, 1 detachement verbandplaatsafdeeling (sterk 1 afdeeling) en 1 detachement pontontrein:

van de commandanten in den 2^{en} en 3^{en} Sector, ieder 2 sectiën infanterie-patrooncaissons en 4 caissons der artillerie-munitiecolonne; bovendien 1 detachement verbandplaatsafdeeling (sterk 2 afdeelingen).

De detachementen verbandplaatsafdeeling nemen hun materieel mede.

De overige hieronder niet genoemde treinen parkeeren in de *Harddraverslaan* te *Alkmaar*.

Het veldhospitaal wordt geplaatst te *Wimmenum*; het Stedelijk Gasthuis en het Burgerweeshuis te *Alkmaar* worden tot tijdelijk hospitaal ingericht.

Door de telegraafafdeeling wordt te *Rustenburg* 1 stationswagen ingeschakeld in de bestaande telegraaflijn *Hoorn—Alkmaar* en een lijn gelegd naar station *Oosthuizen*; 1 stationswagen aan de *Cadettenschool* geplaatst en verbonden, zoowel met het station *Alkmaar*, als met het Rijkstelegraafkantoor aldaar. De voorpostentelegraafbrigade verbindt de *Cadettenschool* met *Oudorp*, de telefoonbrigades verbinden deze met *Hagenooi*.

8°. Ik bevind mij aanvankelijk in de *Cadettenschool* te *Alkmaar*.

9°. Het woord is: „*Schapenshuur*”.

De Generaal-Majoor, Divisie-commandant,

A.

Eene wijziging in den „Parademarsch” en een paar opmerkingen.

De Duitsche dagbladen van 20 Dec. ll. bevatten het volgende bericht: „Bij den Parademarsch voor den Keizer moeten de troepen voortaan de kolf van het geweer in de afhangende linkerhand houden, terwijl de rechterhand dwars over de borst den loop van het geweer vasthoudt. Het nieuwe eerbetoon is bij Kabinetsorder ook aan schildwachts voorgeschreven”.

De aanleidende oorzaak tot deze schijnbaar onbeteekenende wijziging blijkt niet uit het bericht, doch waar men veronderstellen moet, dat, op bekende gronden, zonder overwegende redenen geen veranderingen in bestaande militaire voorschriften worden gebracht, daar is het mischien niet van belang ontbloot de gevolgen van die wijziging onder de aandacht te brengen. Tot juist begrip der zaak zij het mij vergund te verwijzen naar mijne artikelen in het „Mil. Weekblad” Jaarg. 1890 en 1900 en in den „Mil. Spectator” van Juli en November 1900.

De momentphotographie, waardoor de verschillende bewegingen van den mensch met onbestrijdbare nauwkeurigheid in al hare phasen worden vastgelegd, heeft ook voor den meest natuurlijken bewegingsvorm, „het gaan”, beter dan zulks door de scherpzinnigste physiologen geschiedde, de onderdeelen van deze zoo samengestelde beweging aangetoond. Daarbij bleek, dat, hoe geoefend het oog ook zijn moge, talloze bewegingen aan onze waarneming ontsnappen, omdat het oog, dat schoonste deel onzer bewerktuiging, verre van volmaakt is.

Wie heeft bv. ooit waargenomen, dat een snelloopende hond telkens het lichaam op één voorpoot opvangt; dat een galopperend paard bij elken sprong de vier hoeven vlak bij elkaar brengt en dat er, wat het type van den gang betreft, geen verschil bestaat tusschen den gang van den kameel en dien van andere viervoetige dieren? Dat al deze feiten aan onze waarneming ontsnappen, is een gevolg van de ongeschiktheid van het oog om een ontvangen indruk terstond los te laten, om weer een anderen op te nemen. Dientengevolge zien wij de resultante van talloze bewegingen voor ééne beweging aan en vormt voor ons een gewone pas of een looppas ook een enkelvoudig begrip.

Bij het onderwijzen van oefeningen, waarbij wij volkomen gelijkheid, en oneindig meer nog van zulke oefeningen, waarbij wij nauwkeurige gelijkvormigheid tot eisch stellen, worden daardoor groote moeilijkheden veroorzaakt. De groote verschillen toch in bouw van de leer-

lingen eener klasse en in hunne fysieke en psychische eigenaardigheden zijn oorzaken van talloze fouten, waardoor de oefeningen mislukken, en zelfs de meest volleerde vakman zou met de handen in het haar staan — aangenomen dat hij nog haar heeft, als hij zich volleerd kan noemen —, als hij nauwkeurig moest aangeven, waarom sommige oefeningen, in weerwil van den lust en den ijver der leerlingen, hun eigendom niet worden. Indachtig aan het „Probiren geht über Studiren”, is dan het eenige redmiddel een goed voorbeeld en voortgezet oefenen.

De momentphotographie bracht aan het licht, dat bij het *natuurlijk gaan* niet alleen de beenen en armen regelmatig bewogen worden, doch dat daarbij tevens eene verticale slingering van het geheele lichaam plaats heeft; dat de romp voor-, achter- en zijwaarts buigt; dat bekken en romp afwisselend in tegengestelde richting om eene verticale as draaien en dat al deze, met nog eenige accessoire bewegingen, te zamen den gewonen pas vormen.

Zonderen wij nu de enkele menschen uit, die absoluut geen maatgevoel hebben, dan kost het betrekkelijk weinig moeite om eene klasse gelijktijdig, d. w. z. in den pas, te leeren gaan. Stelt men daarbij echter *flinkheid* en *gelijkvormigheid* mede tot eischen, dan wordt de zaak geheel anders; met de hoogere eischen stijgen de moeilijkheden, die overwonnen moeten worden, zij vinden hare grenzen dáár, waar de onderwijzer meent, naar zijne subjectieve opvatting, tevreden te kunnen zijn. In het algemeen is tegen deze opvatting niet veel in te brengen, doch wel dan, wanneer eene groote massa menschen voor *één zelfde* doel, door *verschillende* onderwijzers moet geoefend worden.

Waar te eeniger tijd samenwerking kan geëischt worden, *kunnen* noch *mogen* verschillende opvattingen omtrent elementaire zaken bestaan, daar *moeten* alle leerlingen — zij 't dan ook langs verschillende wegen — het zelfde einddoel bereiken. En dit is slechts mogelijk, wanneer het verlangde resultaat zóó nauwkeurig is vastgesteld, dat tweeërlei opvatting geheel buitengesloten is.

Dit is het geval bij den Duitschen parademarsch. Hierbij is slechts ééne opvatting mogelijk: men eischt volledige spanning door innervatie van nagenoeg het geheele spierstelsel, en slechts ééne accessoire beweging van het natuurlijk gaan, het matig slingeren van den rechterarm, was daarbij toegelaten. Dit slingeren, dat, met beide armen uitgevoerd, het heen en weer draaien van den romp gedeeltelijk belet, doet dit ook, voor een kleiner gedeelte, als het met één arm uitgevoerd wordt, terwijl daardoor ook een klein gedeelte van de rechter lichaamshelft niet in spanning behoeft gehouden te worden.

De laatst ingevoerde wijziging heeft ook hieraan een einde gemaakt. Men zou zeggen, dat het Deutsche legerbestuur met verfijnd inzicht het laatste restje, dat bij den parademarsch nog van het *natuurlijk gaan* was overgebleven, heeft willen opruimen. Nog grooter spanning wordt nu geëischt en het parade-effect, dat bij ons, bij gebrek aan intensief oefenen, uitsluitend door het belachelijk hoog zwaaien van

één arm wordt bereikt, zal bij het Duitsche leger slechts verkregen kunnen worden, indien de menschen hun *geheele* spierstelsel gedurende den marsch onafgebroken volkomen beheerschen.

Wanneer men overweegt hoe ontzaglijk veel moeite het kost om die onverbeterlijke eenheid eener massa te verkrijgen, dan zullen velen zeggen, dat dit resultaat duur gekocht is, en volmondig zou ik deze meening onderschrijven, wanneer bedoeld parade-effect *doel* was. Dit is echter niet het geval; het is slechts een *uitvloeisel* van individueel oefenen. Die, als 't ware door één centraal orgaan gelijktijdig en gelijkvormig bewogen massa bewijst, dat elke eenling, die er deel van uitmaakt, zichzelf volkomen beheerscht en dat hij bovendien de geschiktheid heeft, om zijne persoonlijke geoefendheid in dienst van het gemeenschappelijk doel — eenheid der massa — te stellen.

Zou het *streven* naar de geoefendheid, waarop die eenheid der massa steunt, en die men van den Duitschen soldaat eischt, voor ons overbodige weelde zijn? Heeft ons leger — met een oefeningstijd van acht maanden, waarop men 15 jaren teren moet — niet evenzeer behoefte aan strenge discipline en vindt deze niet voor een groot deel haar oorsprong in zelfbeheersching? Zijn discipline en zelfbeheersching geen noodzakelijke voorwaarden om bij den soldaat de zelfstandigheid te kunnen verwachten, die de moderne tactiek van hem eischt? Mag men verwachten, dat onze miliciens als bij intuïtie over alle hoedanigheden zullen beschikken, die elders met zooveel moeite en zorg worden aangeweekt? Twijfel is hier gerechtvaardigd.

De grondslag van zeer vele militaire hoedanigheden is exerceeren naar de strengste beginselen; de gunstige gevolgen hiervan worden bij ons miskend. Kortzichtigen maken een vasten stand en flink marcheeren, waarvan zij de diepere beteekenis niet bevroeden, belachelijk. Waarom toch zoo ingespannen te staan en zoo „stramm” gemarcheerd? „Men wordt er slechts vermoeid door!”

Middel en *doel* worden zoodoende bij de opleiding verward, met dit gevolg, dat in October nog de zelfde oefeningen als in April moeten worden uitgevoerd en dat, vóór elke inspectie en parade, opnieuw de verniskwast dienst moet doen om het te kort aan degelijke geoefendheid te bedekken.

Verbetering is hier slechts mogelijk door aan het *vaste* staan en aan den *strammen* marsch de hooge waarde toe te kennen, die zij als *oefeningsmiddel* bij de vorming van den soldaat hebben. Groote tijdwinst, blijvende geoefendheid en verhoogde discipline zullen er de schoone gevolgen van zijn. Eene proef met een compagnie, waarvan *het kader goed is voorbereid*, zou hiervan het afdoend bewijs leveren.

Het *staan* is de meest belangrijke en moeilijkste oefening van de geheele militaire opvoeding.

Op drastische wijze geeft het gewone staan een beeld van onze behoefte aan rust; instinctmatig weet de mensch zijn spierstelsel voor overbodige inspanning te behoeden. Het lichaamsgewicht wordt door

één been gedragen, terwijl het andere voor het evenwicht zorgt, de armen zoeken op de borst of in de broekzakken steunpunten, het hoofd zakt naar voren, de borst valt in en de rug kromt zich.

In onze „natuurlijk-ongedwongen-militaire houding” is het niet veel beter.

De voeten staan bij elkaar en het lichaamsgewicht wordt door overstrekking in de beide heupgewrichten gedragen; eene kleine verschuiving van het zwaartepunt, in sagittale richting, veroorzaakt het pseudo-militaire-effect.

Maar eene dergelijke uitgangshouding kan men toch geen opvoedingsmiddel heeten? Het bevel „Geeft acht” moet eene, alle ledematen doordringende reveille zijn, die een energisch-zich-losrukken uit de slap-slapend-staande houding ten gevolge heeft.

Deze zoo samengestelde overgang kan slechts door de samenwerking van tallooze prikkels geschieden. Groote fysieke kracht is er niet toe noodig, maar wel een *ijzeren wil*, die plotseling alle zenuwen, spieren en pezen van het hoofd tot de teenen vastlegt en van alle aangeboren traagheid bevrijdt. De beginner mist de noodige geestkracht om lang in deze houding te verblijven, doch dit is ook niet noodig, omdat de opvoedkundige waarde niet in de eerste plaats in de houding zelf gelegen is, doch in het gewennen aan den bliksemsnellen en zekeren overgang uit de volslagen rust in den het geheele organisme spannenden geladen toestand. ¹⁾ Die stand is het a, b, c der gymnastisch-militaire opvoeding, hij drukt op elk volgend handelen zijn disciplineerenden stempel.

De zelfde verhouding, die er tusschen het gewone staan en den hier bedoelden stand bestaat, vinden we tusschen het gewone gaan en den, door de laatste wijziging nog verscherpten, Duitschen parademarsch.

Bij het gewoon gaan: eene zich onbewust eigen gemaakte wijze van zich verplaatsen, waarbij de lichaamslast onder de meest gunstige voorwaarden wordt voortbewogen; bij den parademarsch: *de meest volkomen wilsuiving*, omdat geen enkel deel van het organisme een oogenblik buiten dienst gesteld is. Deze oefening, doelmatig voorbereid door het elders beschreven „langzaam marcheeren”, heeft den mooien, vasten, mannelijken pas van 1.00 M. lengte ten gevolge, waarvan de bekende Prof. O. JÄGER de hoogere beteekenis met de volgende woorden schetst: „Schon im Trittklang seiner Fährte kündet uns auch der Gang den Mann, den zweck-, pflicht-, arbeits-, kampfesfreudigen Geist, welcher Meister über ein Stück unserer Freiheit und Ehre ist”.

Stand en marsch te zamen en in verband met eenige noodzakelijke bijzaken, als middel tot ordelijke en gemakkelijke verplaatsing van eene kleinere of grootere schaar menschen, vormen de tactische oefeningen van onze Soldaten- en Compagnieschool. Naar mijne meening wordt zeer ten onrechte aan deze oefeningen eene geringe vormende kracht toege-

¹⁾ Zie o. a. mijn opstel: „Eenige opmerkingen over recrutenopleiding, enz.” Mil. Weekbl. 1893.

kend, ten minste wanneer *eene onberispelijke uitvoering* het doel is. Vraagt men slechts naar het gevolg — het resultaat der verplaatsing — en let men daarbij weinig op het *hoe*, dan ben ik het geheel met de tegenstanders eens. Maar die tegenstanders moeten eerst nog bewijzen, dat zij die „*stramm*” *witgevoerde oefeningen* kunnen missen — niet uit tactische overwegingen — doch als opvoedingsmiddelen. En daartoe acht ik ze — naast andere, waardoor meer opzettelijk „zelfstandigheid” wordt aangekweekt — nuttig en noodig.

Allen, die in eene gelijkmatige vorming van eene geheele klasse het ideaal van hun streven zien, moeten dankbaar zijn, dat zij in die tactische oefeningen eene leerstof bezitten, waarvan de uitvoering niet van eene toevallig aangeboren geschiktheid afhankelijk is, doch waartoe plichtgevoel, *genoegen in tucht* en nauwkeurigheid noodzakelijk zijn. Vooral de middelmatigen en zwakkeren van geest — en deze vormen toch de meerderheid — genieten er de voordeelen van, omdat ze door de gemeenschappelijke handeling hunne onzekerheid afleggen en hun zelfvertrouwen voelen toenemen. Allen staan hier in vast verband met eenlingen van verschillenden aanleg naar lichaam en geest; het woord van den onderwijzer is de rem voor de vluggen, de spoorslag voor de tragen, het brengt allen de afhankelijkheid van de mede-oefenenden tot bewustzijn, van allen vraagt het de zelfde offers: erkenning van en eerbied voor het gezag. De belooning is voor allen de zelfde. Het is het trotsche geestverheffende vreugdegevoel, dat niemand ontgaat, die zich bewust is, dat hij het zijne bijdroeg om door volmaakt-zichzelfgeven, door verdraagzaamheid en gehoorzaamheid het exacte beeld van militaire harmonie te ontwikkelen. (In het opwekken tot zelfbewust handelen, ook bij het gemeenschappelijk oefenen, ligt de opvoedende taak van den onderwijzer.) Het woord van lof, dat na zoo'n „*stramme Leistung*” niet mag teruggehouden worden, is de meest werkzame prikkel om de menschen geheel vrijwillig nieuwe offers van ijver en inspanning te doen brengen, om tot grootere geoefendheid te geraken. Het overwicht van goed gedisciplineerde soldaten boven ongedisciplineerde massa's is het direct gevolg van het vertrouwen in het gezag en in de kamaraden, en de vrucht van eene strenge opleiding naar weloverwogen beginselen.

Na eene grondige beoefening der elementaire oefeningen „staan en gaan” (en loopen), zijn de *goed geleide* tactische oefeningen in hare snelle afwisseling een uitstekend middel tot het aankweken van den zin voor orde en het scherpen der opmerkzaamheid; zij brengen den eenling de geschiktheid bij, zich in een groot geheel gemakkelijk te voegen. In hare volmaakte uitvoering — zooals bij den Duitschen parademarsch — zijn zij het onomstootelijk bewijs van *eenheid van kracht en van willen*; tijdens het oefenen zijn zij de school voor discipline en tucht.

S. VAN AKEN.

Rotterdam.

Iets over viermaanders, de aan hen gestelde eischen en hunne opleiding.

Een van de belangrijkste artikelen van de militiewet 1901 is zeker art. 104; de 2° alinea van dit artikel behelst nl. het volgende:

Voor de samenstelling van het gedeelte tot korte oefening in te lijven, worden in de eerste plaats in aanmerking genomen de lotelingen, die aan door Ons te stellen eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid voldoen. enz.

Deze eischen werden vastgesteld bij Koninklijk besluit van 1 April 1902, S. 48, en stellen, naast practische en theoretische eischen van militaire bekwaamheid, tevens een aantal eischen van lichamelijke geoefendheid.

Waar, bij de oefeningen in den wapenhandel de militaire onderwijzers ook onderricht moeten geven in de bovengenoemde kundigheden, meen ik, dat het van belang is, de vereischten eens in het openbaar te bespreken.

Volgens de militiewet worden van de 17.500 lotelingen er 5200 aangewezen voor een diensttijd van slechts 4 maanden.

Deze 5200 (ongeveer $\frac{1}{3}$ dus van het geheel) moeten worden aangewezen, dus ook indien het aantal, dat aan de bovenbedoelde eischen voldoet, beneden dit cijfer blijft.

Onmiddellijk dient hierbij opgemerkt te worden, dat dus per gemeente (of voor de loting samengevoegde gemeenten) ongeveer $\frac{1}{3}$ voor den verkorten diensttijd wordt aangewezen, ook al is er niemand, die voorbereidend militair onderwijs ontvangen heeft, terwijl andere gemeenten geoefenden hebben, boven het door deze te leveren aantal.

Waar nu echter, na den strijd over den verkorten eerste-oefeningstijd, het stelsel van $8\frac{1}{2}$ maanden is aanvaard, spreekt het vanzelf, dat men aanneemt, miliciens in 4 maanden niet tot bruikbare soldaten te kunnen vormen, tenzij zij op het oogenblik van in dienst treden, aan eischen voldoen, waardoor zij gelijke, of ten minste bijna gelijke geoefendheid hebben, als de anderen, die reeds $4\frac{1}{2}$ maand onder de wapenen zijn.

De 12.300 miliciens, die in Maart opkomen, hebben tegen Juli een aantal kundigheden verworven, en zijn (hierop dient de aandacht gevestigd te worden) verder voorbereid voor de in de volgende maanden door hen te doorloopen oefeningen; zij zijn nl. gehard en getraind, opdat hun lichaam in staat zij de vermoeienissen van het komende tijdperk, zonder schade voor hunne gezondheid, te doorstaan.

Wil men nu nog 5200 man tegen Juli onder de wapenen roepen, en zullen deze in verband met de dan plaats hebbende oefeningen in één zelfde onderdeel met de anderen kunnen worden opgenomen, dan zullen deze personen:

1°. De kundigheden moeten bezitten, die de anderen op dat tijdstip verworven hebben, of deze in zeer korten tijd (b.v. eene week) moeten kunnen verkrijgen.

2°. Op de zelfde wijze moeten voorbereid zijn, als hierboven van de overige 12300 werd gezegd.

Gaan wij nu eens na of de, in het aangehaalde Koninklijk besluit vastgestelde eischen het vermoeden wettigen, dat lotelingen, die hieraan voldoen, in Juli, bij aankomst bij hunne compagnie, ook werkelijk de oefeningen (na bijv. eene week) zonder bezwaar kunnen medemaken.

DE PRACTISCHE MILITAIRE EISCHEN.

Uit *Regl. I.*: a. de inleidende oefeningen en die in het gaan en loopen;
b. de exercitiën op één gelid, zonder en met geweer, en de behandeling van het geweer als vuurwapen.

Zeker mag nu worden aangenomen, dat de verdere leerstof uit *Regl. I.* in eene week onderwezen kan worden.

Wat de eischen omtrent de geoefendheid in het schieten betreft, wordt de toepassing gevorderd van de punten: 67, 68, 74, 76, 80, 81, 82, 83 en 84, terwijl verder geëischt wordt, dat de oefeningen, genoemd in punt 91, doorloopen zijn en aan A³ voldaan is.

Jammer is het, dat niet als algemeene eisch gesteld is: de toepassing der richt-, aanslag- en aftrek-oefeningen (punten 66—84).

Nu behoeven: punt 70 (het bespreken van richtfouten), punt 72 (onderzoek naar den graad van geoefendheid in het richten door middel van het mikschijfje met steel), punt 73 (het houden van gymnastische oefeningen, als voorbereiding voor de aanslag-oefeningen) en punt 78 (aangevende, dat de eerste aftrek-oefeningen met een op den bok liggend geweer gehouden moeten worden) niet behandeld te worden.

Er wordt dus blijkbaar aangenomen, dat een gedeelte van hetgeen in het schietvoorschrift staat, overbodig is en men ook zonder dat kan leeren schieten. Welk nut er voorts aan verbonden is, dat de man A¹ en A² met Marga-patronen geschoten moet hebben, waar hij tevens voldoen moet aan A³ met scherp, is niet duidelijk. Wanneer de man toch, blijken geeft, te voldoen aan de eischen, gesteld in A³, behoeft hij niet te bewijzen ook de voorbereiding tot die oefening geschoten te hebben.

De theoretische eischen kunnen hier onbesproken blijven.

DE EISCHEN VAN LICHAAMELIJKE GEOEFENDHEID.

1. *Vrije oefening (met staaf of stok in beide handen).*

1. De armen voorwaarts omhoog heffen;
2. Heele beenbuiging;
3. De beenen strekken, de staaf voorwaarts omlaag brengen en met het linkerbeen over de staaf stappen;
4. Het linkerbeen over de staaf terugtrekken en naast het andere in den stand plaatsen.

De zelfde oefening met overstappen rechts

of:

5. Heele beenbuiging, de armen voorwaarts heffen en uit dezen stand beurtelings het linker- en rechterbeen zijwaarts strekken en buigen.

Ten eerste zij opgemerkt, dat de uitdrukking: vrije oefening voor een gedeelte van ons kader niet duidelijk is. In de Handleiding bij de gymnastische oefeningen worden deze oefeningen: gewrichtsoefeningen genoemd.

Dan bestaat er bij verschillende personen verschil van meening betreffende de uitvoering van bovengenoemde vijf oefeningen.

Sommigen meenen, dat deze 5 te zamen ééne serie vormen, anderen dat het 5 afzonderlijke oefeningen zijn. Weer anderen voegen de eerste vier tot ééne serie samen en beschouwen de vijfde als eene afzonderlijke oefening. ABEL (Voorschrift Nationale militie, III, blz. 130) beschouwt, in overeenstemming met het K. B., het vijftal als te bestaan uit 2 seriën, waarvan de eerste vier bij elkaar behooren. Eveneens doet dit de „Beknopte handleiding voor de voorgangers in de gymnastiek, samengesteld op last van het Departement van Oorlog”. Dit geschiedt echter niet — en dit is vermoedelijk oorzaak van het verschil in opvatting — in de Min. Besch. van 23 Juli 1902 IIe Afd. N°. 90 (R. M. blz. 824).

Deze verschillende opvattingen veroorzaken verwarring; het is dus wenschelijk, dat hieromtrent eene officieele toelichting komt. Opgemerkt moet verder worden, dat ad 5 vermoedelijk het stellen van het been, na het zijwaarts strekken, vergeten is. Zonder deze toevoeging wordt de oefening onmogelijk.

2. *Loopen.*

- a. Duurloop: 500 M. af te leggen binnen 3½ minuut;
- b. Snelloop: 100 M. af te leggen binnen 16 seconden.

Hierbij dient opgemerkt, dat deze snelheden aanmerkelijk grooter zijn, dan de militaire looppas, die ook door den adspirant-viermaander gekend moet worden.

Verder is de eisch, onder b genoemd, beslist te zwaar en zou in plaats van „binnen 3½ min. (16 sec.)” beter zijn: „in hoogstens enz.”, daar dit het opnemen met gewone horloges vergemakkelijkt.

De looppas, mits behoorlijk onderwezen, is, zonder gevaar voor den man, gemakkelijk te leeren.

Maar, wanneer men let op de bijzondere bepalingen, die steeds, bij het beoefenen van den looppas, in acht genomen moeten worden, en waaruit valt op te maken, dat het niet volgens eene goede methode of bij ongunstige weersgesteldheid beoefenen er van voor de gezondheid gevaarlijk is, dan zou de vraag kunnen rijzen of het wel wenschelijk is, een dergelijken eisch op te nemen.

Velen toch, onbewuste bezitters van een zwak hart of longen, die bij de keuring misschien zelfs zullen afgekeurd worden, loopen gevaar, hunne gezondheid door het beoefenen van dezen snelloop ernstig te schaden.

3. Springen.

a. Hoog: 1 M. zonder plank of matras.

b. Ver: 3.50 M.

Ad a. Afstooten met den linker- en rechtervoet. Dus *twee* sprongen. (Zoo ook ABEL en de bovengenoemde Handleiding. De zoeven aangehaalde Min. Besch. zegt: afstooten met den linker- of rechtervoet.)

Ad b. 2 sprongen met vrij gekozen voet. (Mag hierbij wèl een springplank gebruikt worden?)

Opmerking verdient hierbij het imperatief voorschrift, dat geen matras gebruikt mag worden, terwijl toch de plaats, waar men neerkomt, zacht moet zijn.

Wanneer het nu, op den dag dat het examen plaats vindt, stortregent, en het onderzoek dus binnenskamers plaats vindt, dan mag geen matras gebruikt worden en zal men de plaats van neerkomen moeilijk zacht kunnen maken.

Wat verder het nut is van de bepaling, dat de man den vèrtesprong tweemaal met den zelfden voet mag doen, is niet duidelijk.

Deze eisch is dus niet voldoende juist omschreven, terwijl er in sommige gevallen practisch niet aan voldaan kan worden.

c. Pols. Ver: 4 M.; aanloop en afstoot vrij.

Hoog: 1.50 M. id.

Nu is het polsspringen eene oefening, die in verschillende streken van ons land lang niet inheemsch is. In de eene provincie kan iedere jongen polsspringen, in de andere is dit iets, wat slechts enkelen kunnen. Daarom is deze eisch, waaraan door lotelingen uit het eene gedeelte des lands gemakkelijker kan worden voldaan, dan door die uit andere deelen, niet billijk te noemen.

Vooraf, omdat hoog polsspringen geen practisch-militaire oefening is.

Wat de belasting van de rechter- of linkerhand met 3 KG. bij a en b betreft, wordt opgemerkt, dat dit voor kleine gemeenten alweer het

aan te schaffen gereedschap onnoodig vermeerderd. Wilde men den sprong verzwaren, dan had men dezen b.v. 10 cM. hooger en verder kunnen nemen.

Eene belasting van $4\frac{1}{2}$ KG. (het geweer) was verdedigbaar geweest.

4. *Gewichtheffen.*

30 KG. met beide armen 6 maal omhoog drukken.

Dit is een eisch, die uit een billijkheidsoogpunt niet verdedigbaar is.

Wat heeft men gedacht hierdoor te bewijzen? Toch niet, dat de man, die dit kan, eene zekere lichaamskracht (van militaire waarde) bezit, die degene mist, welke dit niet kan? Want het is een bekend feit voor ieder, die wel eens aan gewichten heffen gedaan heeft, dat oefening, slag en behendigheid hierbij eene voorname rol spelen.

De eisch is niet billijk, omdat de bewoners van kleine plaatsen in veel ongunstiger conditie zijn, om zich daarin te oefenen, dan die van grootere gemeenten, waar in gymnastieklokalen halters van verschillend gewicht aanwezig zijn. Om toch, een gewicht te leeren heffen van 30 KG. moet men beginnen met 12 à 15 KG. en dit gewicht geleidelijk verzwaren.

Nu is het heel mooi, als men eene plattelandsgemeente er toe krijgen kan, zich een halter van 30 KG. aan te schaffen, maar het koopen van een halter, die door het toevoegen van schijven verzaard kan worden, gaat veelal boven de financieele krachten der kleinere gemeenten.

5. *Klimmen.*

5 M. hoog in een touw, met behulp der beenen.

Kleeding.

De oefeningen worden uitgevoerd in gewone kleeding, zonder overjas. Dragen van een hoofddeksel vrijgelaten.

Het beoordeelen van het hier gevorderde schijnt mij voor de examencommissie uiterst moeilijk.

Gewone kleeding! en voor ons oog, als troepenofficier, zien wij de lichtingen der laatste jaren, op den dag van opkomst onder de wapenen, voorbijgaan. Deze in een colbertpak met boord, enz., gene in een boezeroen, enz., allen verschillend.

Indien nu een schipper in zijn trui komt en een leerling van het gymnasium of van de burgerschool met boord en manchetten, zijn beiden in gewone kleeding, maar zal de schipper stellig gemakkelijker gymnastiseeren dan de andere. Indien nu een jongmensch in een sporthemd komt, wordt dit dan gerekend onder de gewone kleeding?

Men late deze voor allerlei uitlegging vatbare bepaling vervallen en stelle er voor in de plaats: kleeding naar keuze der adspiranten.

Nadat eerst de aan den viermaander te stellen eischen aan eene beschouwing zijn onderworpen, zij er thans de aandacht op gevestigd, dat meer en meer erkend wordt, hoezeer gymnastische voorbereiding niet alleen het beoefenen van de overige militaire leerstof veel gemakkelijker maakt, maar dat daardoor de geheele eerste-oefeningstijd bekort kan worden.

Er is echter een „*maar*” bij. Dan moet nl. de gymnastische voorbereiding eene militair-gymnastische zijn, d. w. z. de gymnastiek moet geen vak zijn, dat den man geleerd wordt *boven en behalve* de militaire oefeningen, maar zij moet eene voorbereiding, een hulpmiddel daarbij zijn.

Bij de gymnastiek moet de man leeren nauwgezet uit te voeren, wat hem voorgedaan is, maar ook niet meer; moet hij leeren zijn spieren juist zooveel te laten doen, als noodig is, en, terwijl een gedeelte van zijn lichaam werkt, moet het overige gedeelte volkomen stil gehouden worden. Dan wordt behalve oefening tevens discipline verkregen.

Het is zeer goed te begrijpen, dat de militaire gymnastiek nog lang niet algemeen in ons leger is doorgedrongen.

Het eerst in den laatsten tijd op den voorgrond treden van dit *hulpmiddel* der militaire instructie, waardoor de ouderen practisch met het nut en de waarde er van minder bekend zijn, is hiervan een der oorzaken.

Daarbij komt, dat een deel van deze ouderen, die in de gelegenheid waren, het nut van gymnastische voorbereiding te zien, niet altijd weten, dat er een kenmerkend onderscheid bestaat tusschen de school- en de militaire gymnastiek. (Zooals in dit Tijdschrift en in andere militaire vakbladen bij herhaling werd aangetoond.)

Willen nu deze ouderen de gymnastiek laten beoefenen, dan worden zij vaak door burger-deskundigen ingelicht; daar deze echter veeltijds slechts de resultaten van hun eigen stelsel kennen (voor schooldoel zeer goed), worden hierdoor allicht onjuiste begrippen in het leger verbreed.

Bedenkt men nu tevens, dat de opleiding te Breda en te Kampen geen rekening houdt met het feit, dat ook de gymnastiek een voorname factor in de soldatenopleiding is geworden, dan begrijpt men allicht, dat het nog jaren en jaren kan duren, vóór ieder officier, niet alleen het nut der gymnastiek inziet, maar in staat zij de gymnastische oefeningen te leiden.

Het zou mij te ver voeren, indien ik wilde nagaan, wat met het oog hierop veranderd zou moeten worden. De vorenstaande aantekening had dan ook alleen ten doel, het bijzondere nut aan te toonen, dat gelegen is in het officieel aanmoedigen van de gymnastische voorbereiding.

Men had echter bij het stellen der eischen van lichamelijke geoefendheid, meer rekening moeten houden met de opleiding, die de viermaander in het leger zal verkrijgen. Hem daarvoor voor te bereiden, had m. i. hoofdzaak moeten zijn.

Vooraan in Reglement I. en in de Handleiding bij de gymnastische oefeningen staan een aantal gewrichtsoefeningen; deze worden in het leger gebruikt om den man voor te bereiden voor de overige exercitiën en bewegingen. Had men nu als eisch gesteld, het goed kunnen uitvoeren van deze oefeningen, dan was men zeker geweest, dat de man ook goed voorbereid was voor de komende militaire periode.

Zou men werkelijk, bij het samenstellen dezer eischen, de militair-technische inrichting op gymnastisch gebied in ons land over het hoofd hebben gezien? Het is moeilijk aan te nemen. De kosten, aan deze inrichting besteed, toch, zijn te hoog, dan dat men, als het noodig is, niet van de krachten daarvan gebruik zou maken. Indien dit niet-temin het geval mocht zijn, dan wordt het tijd, dat de militaire gymnastiek- en scherm-school van haar vergeethoekje op het binnenplein der Grenadiers-kazerne verplaatst wordt naar een ander punt, waar zij meer in het oog valt.

S.

Oorlogsschepen door F. J. H. EVERS, Rector aan
het St. Nicolaasgesticht te Amsterdam. *Amsterdam*,
1902. JOH. G. STEMLER Cz.

Het verschijnen van *dit* werk van de hand van *dezen* Schrijver, die zich door zijn vroegeren arbeid op marinegebied zulk een goeden naam verwierf, hebben wij met vreugde begroet.

Wanneer toch in een tijd, waarin vaak, zoo te recht, geklaagd wordt over gemis aan voldoende belangstelling in veel, wat ons defensiewezen betreft, iemand, wiens denken en streven op zoo geheel ander terrein liggen, zich wil wijden aan eene omvangrijke en degelijke studie van het marine-materieel, dan hebben wij alle reden ons daarin van harte te verheugen. Wellicht toch, gelukt het *hem* in ruimen kring die belangstelling te wekken, welke eerst tot kennismaking, later tot waardeering leiden kan.

Het oorspronkelijk doel, waarmede S. dezen arbeid ondernam, was een „Algemeen Overzicht” samen te stellen van de verschillende „gevechtwaardige” oorlogsschepen der Europeesche, Amerikaansche en Japansche vloten — iets, wat te onzent nog niet bestond en ongetwijfeld voor velen eene nuttige vraagbaak kan zijn. Doch hiermede bezig zijnde, ontstond het plan den arbeid uit te breiden en het „Algemeen Overzicht” te doen voorafgaan door eenige beschouwingen over oorlogsschepen in het algemeen, aan welk plan in een 178-tal bladzijden gevolg gegeven werd. Met het neerstellen dezer algemeene beschouwingen nu, werd door S. beoogd:

- 1°. bij ons volk meer belangstelling voor en kennis van oorlogsschepen op te wekken en te verspreiden;
- 2°. in het licht te stellen de gebiedende noodzakelijkheid om onze vloot in Nederlandsch-Indië niet uit kruisers, maar uit zoo krachtig mogelijke schepen samen te stellen;
- 3°. te doen staken den bouw van de flottillevaartuigen, die schepen, waaraan millioenen en nogmaals millioenen van 's lands schatkist zijn ten koste gelegd en die alleen in vreedstijd als oorlogsschepen beschouwd worden, doch in tijd van oorlog buiten dienst gesteld worden.

De Algemeene Beschouwingen zijn verdeeld in vier hoofdstukken, waarvan het eerste, over „Oorlogsschepen in het algemeen”, eenige

historische herinneringen omtrent marineschepen uit vroegere eeuwen brengt, voor zooverre de S. deze nuttig of noodig acht tot goed begrip van de oorlogsschepen van den tegenwoordigen tijd.

In de drie volgende hoofdstukken worden dan onderscheidenlijk besproken: de slagschepen, de kruisers en de torpedovaartuigen.

Het „Algemeen Overzicht” eindelijk bevat in een 150-tal bladzijden een groot aantal, met zorg bewerkte gegevens omtrent de oorlogsvloten der hierboven genoemde Staten. Het eenige bezwaar, aan het uitgeven van een dergelijk overzicht verbonden, is, dat het, vooral in den tegenwoordigen tijd, nu vlootuitbreiding overal aan de orde van den dag is, bezwaarlijk gedurende langen tijd den werkelijken toestand met voldoende juistheid kan weêrgeven. Mocht het den S. mogelijk zijn, er voor te zorgen, dat dit overzicht op de hoogte van den tijd kan worden *gehouden*, de *blijvende* waarde van zijn werk zou er in groote mate door verhoogd worden.

Naar onze meening is de S., over het algemeen, zeer goed geslaagd bij het te boek stellen, van hetgeen hij zich voorgesteld had in zijn werk neer te leggen. Tal van bronnen zijn door hem geraadpleegd en vergeleken, om daaruit het voor den lezer meest belangrijke te putten, terwijl de tekst door een 35-tal afbeeldingen van oorlogsschepen, enz. wordt verduidelijkt.

Aan enkele door den S. besproken onderwerpen zullen wij hieronder eene nadere beschouwing wijden; daarbij zullen wij ons de vrijheid veroorloven tevens te wijzen op eene enkele, hier en daar voorkomende kleine onvolkomenheid, in hoofdzaak het gevolg van de omstandigheid, dat S. als niet-vakman, aan sommige benamingen eene andere beteekenis toekent, dan wij gewoon zijn te doen. Het spreekt wel vanzelf, dat wij hiermede allerminst bedoelen, op de waarde van S.'s arbeid iets af te dingen.

Blz. 22 ¹⁾ en vg. Onder de vereischten, waaraan het moderne slagschip voldoen moet, noemt S. eene gemiddelde snelheid van 15 à 16 mijl en verklaart zich op verschillende gronden tegen het opvoeren daarvan tot 18 à 19 mijl. Dat deze snelheid voor het pantserschip niet vereischt wordt „om jacht te maken op vijandelijke vaartuigen en contrabande vervoerende schepen”, geven wij gaarne toe, omdat deze taak, als regel, aan de kruisers zal worden opgedragen. Evenzeer stemmen wij toe, dat het vermogen, om eene groote snelheid te ontwikkelen, „in het gevecht” niet bepaald noodzakelijk is, al mag niet uit het oog verloren worden, dat eene groote snelheid in het gevecht gelegenheid biedt den gevechtsafstand te bepalen, de gunstigste positie met het oog op zee en zon te kiezen en desvereischt het gevecht af te breken, terwijl daardoor

¹⁾ Blz. 17. Van de onder onze oorlogsschepen voorkomende fregatten is op het oogenblik alleen nog de *TROMP* op de door den S. aangegeven wijze bewapend.

Blz. 21. Bij het aangeven van den „actionsradius” is het noodig te vermelden bij welke mijlsvaart het aangegeven aantal zeemijlen met den voorhanden kolenvoorraad kan worden afegelegd.

indirect bescherming tegen torpedo-aanvallen verleend wordt. (Zie o. a. Versl. Marine-Vereeniging, 1902-03, N°. 4, blz. 200.)

Ten aanzien van de verder genoemde punten echter: dat het slagschip geen groote snelheid behoeft „om zich snel naar een bedreigd punt te kunnen verplaatsen” en „om een vijandelijk eskader te kunnen ontwijken,..... vervolgen”, kunnen wij ons met de door S. aangevoerde argumenten niet vereenigen.

Om deze afwijkende meening eenigszins toe te lichten, ontleenen wij aan de Duitsche vertaling van het zoo gunstig bekende werk van de Fransche kapitein-luitenants LOIR en DE CAQUERAY „Flotte und Fortschritt”, de volgende, wel eenigszins lange, maar o. i. het ingenomen standpunt juist tekenende aanhaling: „In Frankrijk heeft men gedurende langen tijd het ontwikkelen der snelheid veronachtzaamd..... Men wilde niet toegeven, dat de snelheid eene offensieve eigenschap van gelijke beteekenis als de bewapening was, of, waar men in beginsel hiermede instemde, handelde men toch niet in overeenstemming daarmede. Ten aanzien der lineschepen verzette men zich ten sterkste tegen de vergrooting hunner snelheid. En toch is zij voor deze lang niet onverschillig, want de Strategie rekent met tijd en ruimte en het bezit van eene snelheid, die grooter is dan die van den tegenstander, biedt gelegenheid den strijd aan te nemen of te weigeren.”

„Zou het b.v. niet kunnen voorkomen, dat een land, niettegenstaande het eene talrijke vloot van goed bewapende schepen bezit, nochtans zijne havens de eene na de andere door eene zwakkere, doch over eene grootere snelheid beschikkende scheepsmacht zag bombardeeren, omdat deze, op het oogenblik dat men haar in een gevecht denkt te wikkelen, zich uit de voeten maakt, zonder dat het mogelijk is, haar te achterhalen?.....”

„Het springt duidelijk in het oog, dat eene zekere school de beteekenis van de snelheid, als een der factoren van het offensief vermogen van een schip, buiten elke redelijke maat overdreven heeft, door te beweren, dat de snelheid de eerste eigenschap was, waaraan voldaan moest worden; te meer, omdat zij daarnevens het dogma verkondigde, dat de snelheid het bezit van defensief vermogen onnoodig maakte. Volgens de leerstellingen van deze school berust het groote voordeel der snelheid in het vermogen den strijd te kunnen ontwijken. Stellig kunnen zich omstandigheden voordoen, waarin het verstandig is het gevecht niet aan te nemen. Doch, men vergete niet, vluchten brengt geen beslissing, omdat daardoor geen invloed op den einduitslag der operatiën wordt uitgeoefend. De vlucht nemen is en blijft slechts eene negatieve oplossing van den strijd..... Volkomen te recht merkt Kapitein MAHAN met betrekking tot deze vraag op: „Wanneer men zijn heil zoekt in snelheid en niet in kracht, zoo kan men wel is waar de eigen vernietiging vertragen, maar ontgaan kan men haar ten slotte alleen, wanneer men in de havens van het moederland blijft liggen.” Het zou eene grove fout zijn schepen te bouwen, waarbij men de pantsring aan de

snelheid ten offer bracht. . . . Maar wanneer men ook misgetast heeft door aan de snelheid eene overmaat van defensieve voordeelen toe te kennen, zoo is het daarom toch niet minder waar, dat zij eene militaire eigenschap van beteekenis is in dien zin, dat zij den bevelhebber veroorlooft van de offensieve eigenschappen van het schip, dat hij in het vuur brengt, het grootst mogelijke voordeel te trekken. Bij het uitwerken van een ontwerp voor een schip op de snelheid te bezuinigen, is eene fout, die men bitter berouwen kan."

En na het aangeven van een paar voorbeelden, waarin het gemis aan de noodige snelheid zich zeer ernstig deed gevoelen, gaan de Schrijvers voort: „Door „a priori” betrekkelijk geringe snelheden vast te stellen, die in elk geval aanmerkelijk kleiner zijn dan die van de schepen der rivaliseerende mogendheden, stelt men de bevelhebbers, die de schepen voor den vijand commandeeren moeten, bloot aan het begaan van ontzaglijke, wellicht niet meer goed te maken misslagen.” ¹⁾

Deze laatste woorden, in verband met de voorafgaande gebracht, geven o. i. den toestand het duidelijkst weder. Voor het pantserschip, als zoodanig, is het bezit van eene *grootte* snelheid, op zichzelf beschouwd, geen *noodzakelijk* vereischte, maar het slechts kunnen ontwikkelen van eene *geringere* snelheid, dan de tegenstander aan zijn schepen geven kan, zal, als regel, oorzaak zijn van groote nadeelen.

Wat het door S. aangehaalde voorbeeld uit den slag van Santiago betreft, toen de 20-mijls *Cristobal Colon* werd achterhaald door de 16-mijls *Oregon*, schrijven wij uit het evengenoemde werk nog deze regels af: „So war der „Oregon” im entscheidenden Augenblicke im Stande, die ihm zugemutete Anstrengung glänzend zu leisten. Seine Maschinen arbeiteten exakt, seine Heizer waren geschult und verfügten über ein vorzügliches Feuerungsmaterial.”

„Dagegen ist erwiesen, dasz die spanischen Schiffe nur Kohlenstaub führten und sich in schlechter Verfassung befanden, trotzdem sie länger als einen Monat vor Anker gelegen hatten, während die amerikanischen seit Beginn der Feindseligkeiten die See hielten.” ²⁾

Met betrekking tot het aandeel, dat door de marine aan het afslaan van eene landing kan worden genomen, en waaraan door S. mede eenige beschouwingen gewijd worden, maken wij eene enkele opmerking.

In het algemeen kan men gerust zeggen, dat eene poging tot landing alleen ondernomen zal worden door hem, die de overmacht ter zee (seapower) bevochten heeft. Van eene zee houdende oorlogsvloot aan de zijde van de met de landing bedreigd wordende mogendheid, althans zóó nabij het landingsfront, dat ingrijpen mogelijk zou zijn, zal, uitzonderingen buitengesloten, dus wel geen sprake zijn. Hebben de oorlogsschepen van deze mogendheid zich in de vaderlandsche havens teruggetrokken, dan zal afsluiting dier havens met voldoende scheepsmacht aan de

¹⁾ Zie t. a. p. blzn. 70 en 129 t/m 131. ²⁾ Zie t. a. p. blz. 75.

poging tot landing moeten voorafgaan. Bovendien kan men veilig aannemen, dat de vijandelijke transportvloot door een met het gevaar, waardoor zij bedreigd *kan* worden, in overeenstemming zijnd eskader begeleid zal worden. Een en ander samengenomen, gelooven wij niet, dat door de marine aan het rechtstreeksch tegengaan van eene landing een werkzaam, stellig geen beslissend aandeel genomen kan worden. Aan een zeeslag, onmiddellijk voorafgaande aan de landing, of tijdens deze gestreden, vermogen wij dus evenmin te gelooven. Kunnen op dat oogenblik nog eenige oorlogsvaartuigen zee houden, dan zullen dit voor alles snelloopende schepen moeten zijn, waaronder in de eerste plaats torpedobootten te rekenen zijn. In verband hiermede werd dan ook reeds bij de voorstellen tot vernieuwing onzer oorlogsvloot — bij de begroting voor 1897 gedaan — opgemerkt, dat de rechtstreeksche hulp, die onze zeegaande schepen bij eene landing des vijands aan onze landmacht zouden kunnen geven, onzeker is; ook op de hulp der torpedobootten, al *kan* zij soms groot zijn, mocht naar de meening van den toenmaligen Minister van Marine niet *stellig* gerekend worden.

Blz. 30. Onder de vitale deelen van het schip zouden wij *zeer beslist* willen rekenen: de stuurinrichting, den commandotoren en de brandbluschleidingen.

Op het verschil in dikte van den pantsergordel in het midden der breede zijde en aan boeg en hek, heeft o. i. minder invloed geefend de vermoedelijke grootte van het onheil, dat het doorboren van het pantser op deze plaatsen na zich zou sleepen, dan wel het feit, dat de kans op normaal treffen nabij de einden van het schip geringer is en dienengevolge de bescherming ook geringer kan zijn.

Blz. 36. Het „zoogenaamd huid- of zijpantser”, boven den pantsergordel, en daarop rustende, aangebracht, zal bij eene dikte van 100 m.M. brisante projectielen gewoonlijk buiten boord tot springen brengen. Met het aanbrengen van dit pantser beoogt men evenwel in hoofdzaak het springen van brisante granaten op het dek te voorkomen. (Zie: „Flotte und Fortschritt”, blzn. 64 en 67.)

Het verschil in afmetingen van het pantserdek in het midden en nabij de breede zijden van het schip vindt zijne oorzaak in soortgelijke omstandigheden als hierboven bij het gordelpantser werden aangegeven. Van een „verticaal gedeelte” van het pantserdek (dat bij de *onderzijde* van den gordel aansluit) mag men o. i. intusschen niet spreken.

Blz. 37. ¹⁾ Het splinterdek sluit bij de Engelsche schepen, als regel, aan de bovenzijde van het gordelpantser aan.

¹⁾ Blzn. 40 en 61. Men mag niet uit het oog verliezen, dat de *gladde* kanonnen plaats maakten voor de *getrokken* vuurmonden, terwijl deze op hunne beurt wederom vervangen werden door de *achterlaadkanonnen*.

Blz. 41. Compoundpantser vindt men, volgens het „Algemeen overzicht der schepen en vaartuigen van oorlog op den 1sten Juli 1902”, op: *Stier, Koningin Wilhelmina der Nederlanden, Reinier Claeszen, Bloedhond, Cerberus, Krokodil en Heiligerlee*.

Blz. 60. Het verschil tusschen gewoon achterlaadgeschut en snelvuurgeschut bestaat *niet* hierin, dat bij het eerste projectiel en kardoes gescheiden, bij het tweede daarentegen vereenigd zijn.

Reeds bij het gladde veldgeschut bijv. vond men projectiel en kardoes vereenigd, en al werd daardoor de lading wel versneld, zoo dacht toch niemand — en te recht — er aan deze vuurmonden tot het snelvuurgeschut te rekenen.

Snelvuurgeschut is, in het algemeen genomen, eene geschutsoort, waarbij sluitstuk, richtmiddelen, affuitage en munitiën zoodanig zijn ingericht, dat de tijd, welke verloopt tusschen het afvuren van een schot en het oogenblik, waarop de vuurmond, tot vuren gereed, weder op het doel gericht staat, tot een minimum is teruggebracht. Hiertoe kan, hoewel niet noodzakelijk, de geschutlading in eene metalen huls zijn geplaatst, welke met het projectiel vereenigd kan zijn. De grens wordt hierbij echter aangegeven door het kaliber van 15 cM., omdat daarboven het gewicht van het met de lading vereenigde projectiel en de lengte van de aldus gevormde patroon te groot zouden worden en daaruit bezwaren bij de behandeling zouden ontstaan. Toch noemt men de op boven bedoelde wijze ingerichte vuurmonden van grooter kaliber evenzeer snelvuurkanonnen.

De moderne lange kanonnen zijn vuurmonden met zeer gestrekte baan, waarbij dus het projectiel zich zoo weinig mogelijk boven de richtlijn verheft en waarbij de invalshoeken zoo klein mogelijk zijn. Of men hierbij elevatie- of declinatie- (vlucht- of domp-)hoeken aantreft, hangt af van de ligging van het doel ten opzichte van een horizontaal door de monding gebracht vlak; verhooging met betrekking tot de richtlijn heeft de vuurmond natuurlijk altijd.

Blz. 61. Door de rotatie van het projectiel wordt „de snelheid en bijgevolg de energie” *niet* verhoogd, wel *vermindere*n beide niet in de zelfde mate als bij minder gunstige verhoudingen ten opzichte van den luchttegenstand het geval zou zijn, zoodat eindsnelheid en trefenergie grooter zullen zijn, dan zonder rotatie het geval zou wezen.

Blz. 64. ¹⁾ De uitbranding (érosion) van de zware vuurmonden wordt *niet* in hoofdzaak in het leven geroepen door de slijting, welke het gevolg is van de wrijving van het projectiel langs den verwarmden zielwand, doch door de heete buskruitgassen, welke bij de verbranding der lading ontstaan en tusschen ziel- en projectielwand dringen.

Blzn. 92 en 164. Met instemming vonden wij hier aangeteekend, dat

---

Blz. 51. De verhouding van ladings- tot projectielgewicht bedraagt bij de snelvuurkanonnen, bij gebruik dus van rookzwak buskruit, soms zelfs 1 : 6.6.

Blz. 54. De in de gewone granaten uitgespaarde *holte* bevat de *springlading*.

Blz. 55. De GKT. van 7.5 cM. dient bij de Nederlandsche Marine bij de mortieren.

¹⁾ Blz. 68. Duitschland heeft kanonnen van 24 cM., *niet* van 25 cM., bij de Marine ingedeeld.

de 3.7 cM. kanonnen niet meer geschikt zijn voor het doel, waarvoor zij oorspronkelijk vervaardigd werden, nl. het afweren van torpedo-booten. Het is zeer gewenscht, dat met deze opmerking worde rekening gehouden; trouwens, op de nieuwste torpedobooten vindt men reeds 5 cM. kanonnen.

Blzn. 97 en 101. ¹⁾ Volkomen te recht wordt hier gewezen op de groote voordeelen, welke eenheid van type der schepen voor de oorlogsmarine opleveren, en met grond wordt veroordeeld de voortdurende wisseling van stelsel, welke in Frankrijk bij het optreden van elken nieuwen Minister van Marine valt waar te nemen. Ook elders kan men trouwens de hier gegeven wenken dankbaar ter harte nemen.

Blz. 111. Het voor nieuwen aanbouw van een pantserschip door S. aanbevolen type, zijnde een compromis tusschen *Koningin Regentes* en *Budapesth*, verdient zeker de aandacht, zoowel met het oog op de bescherming als op de bewapening. Dat een dergelijk schip, met het oog op locale toestanden, niet op de werf te Amsterdam gebouwd zou kunnen worden, *mag* natuurlijk tegen de verwezenlijking van dit voorstel geen bezwaar wezen, al heeft dit wellicht vroeger reeds als motief gegolden, tegen het geven van eene meer gewenschte inrichting aan een daar gebouwd schip. ²⁾ Het is intusschen de vraag, of de verwezenlijking van S.'s voorstel uit een technisch oogpunt mogelijk is; daaromtrent onthouden wij ons hier van een oordeel. Eene snelheid van 15 mijl lijkt ons echter, in verband met hetgeen wij hierboven opmerkten, beslist te weinig.

Blz. 115. Als hoofdbestemming der kruisers wordt hier door den S. opgegeven: het verrichten van kondschapsdiensten en het onderhouden van de gemeenschap tusschen twee deelen van een eskader of tusschen den vasten wal en de vloot. Voorts worden zij gebezigd ter bescherming van eigen en ter bemachtiging van vijandelijke, contrabande vervoerende handels- en transportschepen; ter verhindering van evoluties van eene torpedo-flottille; ter bestrijding van vijandelijke kruisers, destroyers en contre-destroyers; ter wering van het aan land zetten van vijandelijke troepen, enz.

Met deze omschrijving kunnen wij ons niet geheel vereenigen. Wat als *hoofdbestemming* wordt aangegeven, is o. i. hoogstens *nevenbestemming*. Moet niet de hoofdbestemming der kruisers gezocht worden in de bescherming van den eigen handel, in de vernietiging c. q. belemmering van dien des vijands, alsmede in het verdedigen van de eigen belangen over groote uitgestrektheden, waartoe een zeker meesterschap noodzakelijk is over het te beheerschen zee-oppervlak, een meesterschap, dat slechts verkregen kan worden door eene groote snelheid van beweging

¹⁾ Blz. 103. In de beschrijving van het project d'ADDA is eene drukfout blijven staan: gevechtmasten moet daar gevechtsmarsen zijn.

²⁾ Zie Versl. Marine-Vereeniging 1902-'03, N°. 4, blz. 170.

en eene groote mate van onafhankelijkheid van kolenstations, d. i. dus door een grooten kolenvoorraad.

Dat men daarbij, letterlijk tegen elkander opbiedende, het offensief en het defensief vermogen (bewapening en bescherming) der kruisers steeds meer heeft doen toenemen, zoodat langzamerhand kruisers (gepantserde) zijn ontstaan, die wonderlijk veel overeenkomst met slag-schepen vertoonen, doet aan het beginsel niet af.

Blz. 140. S.'s oordeel over de geschiktheid van onze kruisers voor den dienst in Nederlandsch-Indië luidt niet gunstig; zij missen, naar zijn oordeel, voldoende degelijke bescherming, voldoende krachtige bewapening, voldoende snelheid en kolenberging en daardoor de geschiktheid om tegen gelijknamige vijandelijke oorlogsschepen op te treden: Te groot voor een servet, te klein voor een tafellaken!

Daarom stelt S. voor Indië voor een 6-tal schepen van een gewijzigd type *Kaiser Karel VI*, welke, versterkt met een aantal torpedobooten, eene macht zouden vormen, met welke iedere zeemogendheid zou hebben rekening te houden.

Ter vergelijking geven wij onderstaand overzicht:

	Noordbrabant. 4e Pantserchip.	Kaiser Karel VI (gewijzigd).
<i>Afmetingen.</i>		
Waternverplaatsing. T.	4033	5295
Lengte. M.	94.7	100.6
Breedte. „	14.82	15.2
Diepgang. dM.	54	57
<i>Bescherming.</i>		
Gordelpantser. mM.	„	150—100
Pantserdek. „	50	50
Barbette. „	„	200
Schilden. „	100—50—25	100
<i>Bewapening.</i>		
Kanonnen van 24 cM.	„	2
„ „ 15 „	2	4
„ „ 12 „	6	„
„ „ 7.5 „	6	10
„ „ 4.7 „	„	„
„ „ 3.7 „	12	4
Mortieren „ 7.5 „	2	2
Lanceerinrichtingen.	4	3
<i>Kosten. f.</i>	3.045.607	4.700.000
<i>Snelheid. Mijlen.</i>	16.5	± 17
		20.89

Terwijl, zooals wij uit deze opgave zien, onze pantserdekschepen in geen enkel opzicht met de *Kaiser Karel VI*. vergeleken kunnen worden, toonen laatstgenoemde en het 4e pantserchip veel punten van overeenkomst; de eerste heeft voornamelijk in het voordeel het zwaardere gordelpantser, de sterkere bewapening met middelbaar snelvuurgeschut en de grootere snelheid, terwijl de kosten (aangenomen, dat deze opgave juist is) ongeveer 3 ton geringer zijn. Dit zijn voordeelen, die o. i. het

aannemen van dit type volkomen zouden kunnen wettigen, wanneer men althans ten aanzien van den diepgang binnen de bij ons door de natuur gestelde grenzen kan blijven.

Dat het bezit van een zestal dezer schepen in Nederlandsch-Indië groote voordeelen zou opleveren boven het samenstellen van dit zestal uit 4 pantserdekschepen en 2 pantserschepen (zooals de indeeling voorschijnt), of uit 3 pantserdekschepen en 3 pantserschepen (zooals Minister KRUYSS zich de vloot in Indië in de toekomst dacht), lijdt o. i. geen twijfel. Wij zijn volkomen overtuigd van het nut, dat in Indië aan het bezit van kruisers verbonden kan zijn, wanneer men, boven en behalve deze, over een eskader van 6 goed bewapende en beschermde oorlogsschepen beschikt. De samenstelling van het eskader uit 4 à 3 kruisers en 2 à 3 pantserschepen, onverschillig of men zich een vereenigd of een gescheiden optreden van beide soorten van schepen denkt, schijnt ons toe te zijn een hinken op twee gedachten, dat weinig bevorderlijk is aan de krachtige, maritieme verdediging van onze koloniën.

Blz. 153. Wij kunnen niet met S. instemmen, waar hij de bezwaren, tegen bovenwater-lanceering aangevoerd, overdreven acht. Hoewel gaarne toegevend, dat het treffen door het vijandelijk vuur van eene torpedo, en vooral het op zoodanige wijze treffen, dat de torpedo ontploft, gewoonlijk aan het toeval moet worden toegeschreven, en daarom alleen reeds, niet veelvuldig zal voorkomen, achten wij het toch beter, om daar waar het middel gevonden is om dezen mogelijken nadeeligen factor uit te schakelen, daarvan ook gebruik te maken, en de geheele behandeling der torpedo's onder het pantserdek te doen plaats hebben. Volgens de berichten aangaande den slag aan de Yalu was toch de vrees voor het getroffen worden van eene torpedo aan de zijde der Chineezers voldoende om van het gebruik van dit wapen af te zien. Dat moet, dunkt ons, voorkomen worden! Omtrent den Spaansch-Amerikaanschen zeeoorlog vindt men aangeteekend, dat aan boord van de Vizcaya één, wellicht twee torpedo's door het vuur der Amerikanen getroffen werden. Ook dit stemme tot voorzichtigheid!

Bij de bespreking van de middelen, welke zijn aangewend om de oorlogsschepen tegen de vernielende werking der torpedo's te beschermen, wijst S. ook op de bescherming, welke met dit doel is aangebracht bij het Russische slagschip CESAREWITCH, waarbij door op 2 M. afstand van het eigenlijke schip aangebrachte staalplaten van 20 mM. een tusschenschot gevormd wordt, dat zich over 88 M. uitstrekkende (het geheele schip is 118 M. lang), eene krachtige beschutting zal vormen tegen de uitwerking van torpedo's. Wel zal ook hier bij het vernielen van den buitenhuid het in het tusschenschot stroomende water de zeewaardigheid van het schip zeer kunnen benadeelen, maar toch biedt dit middel voordeelen boven de Bullivantnetten, die, behalve dat zij door het bezigen van torpedo's, welke van netcutters voorzien zijn, vrijwel waardeeloos worden, bovendien het bezwaar hebben, dat zij, uitgesteld

zijnde, de bewegingsvrijheid der schepen in hooge mate beperken.

Blz. 163. Hier verheft S. zijne stem tegen den aanbouw van de in der tijd in het plan van vernieuwing onzer oorlogsvloot opgenomen kleinmodel torpedobooten, die voor het voeren van spartorpedo's zouden worden ingericht. Te recht wordt o. i. de aanbouw van dergelijke verouderde oorlogsmiddelen afgekeurd; wij vertrouwen overigens, dat op het oogenblik niemand hieraan meer ernstig denkt.

Tot ons leedwezen heeft de S. zich onthouden van mededeelingen omtrent onderzeesche torpedobooten (sous-marins of submersibles), wat wij te meer betreuren, omdat, naar wij met grond verwachten, deze oorlogswapenen juist voor ons van bijzonder belang zullen blijken te zijn. Wanneer wij toch, over goed ingerichte onderzeesche torpedobooten beschikken, zullen wij, zoowel de blokkade onzer havens, als eene poging tot landen, of een aanval op onze kustversterkingen met veel meer kans op een goeden uitslag kunnen trachten tegen te gaan, dan bij de tegenwoordige inrichting van ons marine-materieel mogelijk zou zijn. De onderzeesche torpedoboot — men heeft haar in het Engelsche Lagerhuis niet ten onrechte „het wapen der armen” genoemd — zal ons namelijk in staat stellen met betrekkelijk weinig kosten het *offensief vermogen* onzer vloot aanzienlijk te verhoogen. De kosten bedragen voor het type *Holland* ¹⁾ per boot ± f 425.000, terwijl deze voor onze torpedoboot „Ophir” ± f 280.000 beloopten.

Zooals bekend is, worden in Frankrijk reeds sinds geruimen tijd onderzeesche torpedobooten gebouwd, heeft Amerika dit voorbeeld gevolgd en heeft zelfs Engeland zich hierbij aangesloten, door in het jaar 1900 vijf sous-marins van het evengenoemde Amerikaanse type *Holland* te bestellen.

Volgens de mededeelingen door onzen Minister van Marine, bij de behandeling van de suppletoire begrooting voor Hoofdstuk VI der Staatsbegrooting over 1902 (aanbouw 4^e pantserschip) gedaan, werden toenmaals onderhandelingen gevoerd over de levering van eene dergelijke

¹⁾ De *Holland*-boot is L. 25.9 M., B. 3.5 M. en heeft eene waterverplaatsing van 168 ton. De maximum-snelheid is: geheel boven water 15 Mijl, ten deele ondergedompeld 14 Mijl, onder water 8 Mijl. De snelheid van 15 Mijlen boven water kan gedurende 12 uur, die van 6 Mijl onder water kan gedurende 10 uur volgehouden worden. Boven water geschiedt de beweging door 3 schroeven, gedreven door 3 van elkander onafhankelijke triple-expansiemachines, onder water door accumulatoren met een motor. De boot is voorzien van 2 lanceerbuisen en voert 5 Whitehead-torpedo's mede. De gepantserde opbouw (toren), die stuurman en schoorsteen beschermd, is 1.2 M. hoog; bij aanvalsvaarten ligt de boot aanvankelijk 0.9 M. onder water en komt de bovenrand van den toren dus nog 0.3 M. boven water. In dezen toestand met volle kracht stoomende, is het vaartuig binnen 30 sec. geheel ondergedompeld en ligt na verdere 20 sec. reeds 6 M. onder water.

(Mitt. a. d. Gebiete d. Seewesens. Dl. XXXI, N°. 2.)

boot ten behoeve van de Nederlandsche Marine. In welk stadium deze aangelegenheid zich op het oogenblik bevindt, is ons onbekend, maar gezien het groote voordeel, dat het bezit van deze schepen ons zou kunnen opleveren, zouden wij in deze op spoed willen aandringen, opdat men binnen den kortst mogelijken tijd de ervaring zal hebben opgedaan, die noodzakelijk verkregen moet worden, alvorens men omtrent aanschaffing van dit materieel eene beslissing zal kunnen nemen. Wanneer door deze ervaring dan bevestigd worden de zeer gunstige berichten, die omtrent de beproeving van onderzeesche torpedobooten uit het buitenland tot ons komen, zouden bij het aanvragen van gelden voor materieel voor de binnenlandsche defensie deze booten o. i. in de eerste plaats voor aanschaffing in aanmerking moeten komen.

Dat eene beproeving te onzent ongunstige uitkomsten zou opleveren, is intusschen bijna niet aan te nemen. Ziehier, bijvoorbeeld, wat PAUL FORTIN, chef de bureau du ministère de la marine in Frankrijk, ons in zijne brochure: „Les sous-marins et l'Angleterre”, omtrent eene onderneming, door een 4-tal Fransche sous-marins uitgevoerd, mededeelt:

In Juli 11. gaf de Vice-admiraal FOURNIER, belast met de algemeene inspectie over de mobiele defensiemiddelen, aan 4 onderzeesche torpedobooten, de *Triton*, de *Silure*, de *Espadon* en de *Sirène*, last zich van Cherbourg naar Brest te begeven, om op de reede aldaar, een deel van het gepantserd Noorder-eskader aan te vallen. Geëscorteerd door de oude torpedoboot N°. 60, verliet de flottille Cherbourg den 25sten Juli ten 11 uur n.m. koers zettende naar Brest; de hevige storm, die in die dagen op de geheele kust van Bretagne gewoed heeft, noodzaakte haar echter na korten tijd nabij Perros-Guirec gedurende het verdere gedeelte van den nacht beschutting tegen het ruwe weder te zoeken. Den volgenden morgen, toen de wind een weinig minder was geworden, trachtte zij haar koers te vervolgen, doch de storm, bij het aanbreken van den dag weder opkomende, noodzaakte haar, na een zwaren strijd van vier uren tegen de woedende elementen, tusschen la Méloine en Triagoz voor anker te gaan. Daar wachtte zij beter weder af en kwam den 29sten Juli in den namiddag nabij de reede van Brest. De onderzeesche booten hadden zich gedurende dezen tocht uitstekend gehouden en minder van het hoogst ongunstige weder te lijden gehad dan haar geleider.

Daar men, met het oog op het afdoende van de te nemen proef, den aanval midden op den dag wilde doen plaats hebben tegen een te voren gewaarschuwd oorlogsschip, dat van alle beschikbare hulpmiddelen om den tegenstander te ontdekken kon gebruik maken en zonder dat de sous-marins, in welk opzicht ook, zich de hulpmiddelen ten nutte maakten, welke de oorlogshaven hun kon aanbieden, om hunne werkzaamheid voor te bereiden, kwamen deze ondergedompeld op de reede en gingen tegenover Brest in de kleine baai van Lauberlach voor anker. Daar brachten zij den nacht door, na eerst *uit eigen middelen* de accumulatoren herladen te hebben, en zonder eenige aanvul-

ling, hetzij van brandstof, hetzij van vivres te hebben ontvangen.

Den volgenden morgen op het vastgestelde uur, en terwijl alle kijkers onafgebroken het watervlak afzochten, doken zij op het onverwachtst de een na de ander, op minder dan 400 M. van het pantserschip „Fulminant” uit het water op.

In den namiddag had een tweede aanval met de zelfde gunstige uitkomst plaats.

Indien men zich een denkbeeld wil vormen van den toestand, waarin de bemanning zal kunnen geraken van een oorlogsschip, dat zich voortdurend door een dergelijken aanval bedreigd weet, leze men de volgende woorden, waarin een officier, tot de état-major van de „Fulminant” behorende, zijne ervaring op dien dag beschrijft: „Dans l'après-midi les quatres submersibles nous ont attaqués de nouveau. Pour tenter de les dérouter, nous avons traversé la rade à bonne allure. Nos hommes étaient absolument énérvés. Le docteur a constaté que, chez plusieurs d'entre eux, les battements du pouls passaient de 80 à 100 et 120 pulsations. Ils faut les contenir et les raisonner, pour qu'à la vue des moindres reflets noirs de l'eau, ils ne crient pas: „Alerte!” Si les canons étaient chargés, ils partiraient tout seuls.... J'avais beau me dire que nous n'étions qu'en manoeuvre d'expériences, je respirais mal.... Enfin, à moins de 400 M. du „Fulminant,” nous avons vu, tout à coup, émerger les quatre submersibles. Ils nous avaient cernés; ils nous auraient détruits depuis longtemps.”

Men vergete niet, dat hier slechts sprake is van eene eenvoudige oefening in vollen vreedstijd. Welke zal dan niet de werking zijn, die in oorlogstijd door het gebruiken van dit strijdmiddel, zoowel in materielen als in moreelen zin, kan worden teweeggebracht.

Ten slotte wijzen wij nog op S's pleidooi tegen den aanbouw van de thans in Nederlandsch-Indië in gebruik zijnde flottille-vaartuigen, „die allerongelukigste scheepjes, die met een volharding een betere zaak waardig, nog maar steeds naar Indië worden gezonden”. Inderdaad is dit een zeer bijzonder soort scheepjes: bestemd om op te treden tegen den inlandschen vijand; met uitzondering van de Borneo (die een pantsersdek van 11—8 mM. heeft) geheel onbeschermd — wat in verband met hunne bestemming geen verwondering baart —; bewapend o.a. met kanonnen van 10.5 cM., 12 cM. K. A. of 15 cM., welke laatste bewapening tegen den inlandschen vijand rijkelijk zwaar voorkomt; en aangewezen om in oorlogstijd buiten dienst gesteld te worden, kosten zij veel geld en zijn daardoor in zekeren zin eene belemmering voor het aanbouwen van een krachtig eskader tegen een buitenlandschen vijand, waarom dan ook het nut dezer vaartuigen door menigeen betwijfeld wordt.

Reeds in 1886 liet de (toenmalige) Luitenant-Kolonel der Genie I. J. H. GYSBERTI HODENPYL in zijne brochure; „De werkkring der Nederlandsche Marine” zich, in verband tot deze schepen, als volgt, uit: „Het

voornaamste middel tot handhaving van dat gezag (tegenover de inlandsche bevolking) is HET LEGER; de zeemacht is hiertoe slechts in de tweede plaats geschikt. Want zoodra de tegenstand eenigszins ernstig is, heeft men soldaten noodig en kan men niet met oorlogsschepen volstaan. De Marine gaf in de oorlogen tegen den inlander nooit den doorslag, wel het leger. Het leger is dus in alle opzichten nummer één. Dit mag niet worden vergeten, zal er eene gepaste verhouding bestaan, wat het verbruik van personeele en financieele krachten betreft, tusschen het Indische leger en de voor den dienst tegen den inlander bestemde vloot.

„Dat die verhouding thans goed zou wezen, zouden wij evenmin gaarne onderschrijven als dat de tegenwoordige organisatie de meest doeltreffende zou zijn. Zooveel is toch zeker en wordt vrij algemeen erkend, dat, bij de tegenwoordige samenstelling der Zeemacht in Indië, schepen als strijders tegen een Westerschen vijand moeten dienen, die geen strijders zijn, als ook dat tegenover den inlander, dikwerf voor ondergeschikte doeleinden, schepen worden gebezigd, die door hun bewapening en bemanning veel krachtiger zijn dan voor die bestemming wordt vereischt. In beide opzichten gaan dus nutteloos krachten teloor en dat wel op een tijdstip, dat het, wegens gemis aan personeel, niet mogelijk is in de maritieme verdediging van het moederland te voorzien en terwijl het vast staat dat het Indische leger te zwak is!”

Wij schreven deze aanhaling in haar geheel af, omdat veel van hetgeen daarin gezegd wordt, ook thans — na 17 jaren — nog ter zake dienende is en de anomalie, waarop daarin gewezen wordt, nog heden ten dage bestaat. Wij willen hier in het midden laten of de Indische militaire marine ontbeerd zou kunnen worden, dan wel op welke wijze haar taak langs anderen weg zou kunnen worden vervuld, wij willen, daartoe genoopt door de woorden van den Heer EVERS, alleen wijzen op het zonderlinge dezer organisatie, die voor vreedstijd feitelijk te krachtig, voor oorlogstijd geheel onbruikbaar is en dan ook niet gebruikt wordt.

In verband hiermede stelt de Heer EVERS voor, om de tegenwoordig in gebruik zijnde flottillevaartuigen te vervangen door schepen van het type van den Braziliaanschen torpedokruiser TUPY. De gegevens voor dit vaartuig zijn de volgende:

Bewapening: 2 kanonnen van 12 cM., 6 van 5,7 cM., 2 van 3,7 cM., 3 lanceerinrichtingen. *Snelheid:* bijna 24 mijl. *Kolenvoorraad:* 100 ton. *Bescherming:* 25 mM. over machines en ketels, 40 mM. commandotoren. *Afmetingen:* lengte 79 M., breedte 9,4 M., diepgang 31 dM. Waterversplaatings 1030 ton.

In het reeds meermalen aangehaalde Verslag N°. 4 (1902-'03) der Marine-Vereeniging geeft de Kapitein ter Zee DE BRUYNE den wensch te kennen de kleine vaartuigen zooveel mogelijk te vervangen door torpedobooten van $\pm$ 300 ton, die voldoende geschut tegen een inlandschen vijand kunnen voeren en in oorlogstijd uitstekend bruikbaar zijn.

Het is intusschen de vraag, of de bewoonbaarheid dezer schepen voor de tropen voldoende is. In de zelfde vergadering wees de Oud-Luitenant ter Zee VAN DER ELST op de wenschelijkheid de hier besproken vaartuigen in de gouvernementmarine te doen overgaan, waarbij zij eene bewapening van één kanon van 10,5 of 7,5 cM. en van 1 of 2 van 3,7 cM. zouden moeten voeren, terwijl bij noodzakelijkheid voor krachtdadig optreden een detachement van de landmacht of van de marine ingescheept zou moeten worden.

Wij hopen er door de vorenstaande aantekeningen in geslaagd te zijn, een indruk te geven van de vele en veeltijds belangrijke beschouwingen en het groote aantal nuttige gegevens, welke het door ons besproken werk van den Heer EVERS bevat, en daardoor tevens velen opgewekt te hebben om van zijn degelijken arbeid kennis te nemen. Want dit is juist het eigenaardige van zijn geschrift, dat het, in bijzonder aangenamen vorm geschreven, zoowel geschikt is om de belangstelling van den leek in onze oorlogsvloot te verhoogen, als om eene vraagbaak te zijn voor den vakman, die een of ander punt omtrent de Nederlandsche of de voornaamste buitenlandsche oorlogsmarines wil naslaan.

Wij eindigen dan ook met den Heer EVERS geluk te wenschen met zijn, in ons oog, goed geslaagden arbeid en knooien daaraan de verwachting vast, dat het doel, hetwelk hij zich bij het schrijven daarvan stelde, moge bereikt worden, en de waardeering, die zijn werk ten deel valt, hem eene belooning moge zijn voor de niet gering te schatten moeite, welke de bestudeering der talrijke geraadpleegde bronnen en de verzameling van zoo vele gegevens vooral hem, als niet-vakman, zal hebben gekost.

F.

Naar aanleiding van: „Losse gedachten, betrekking hebbende op onze Cavalerie”.

Het is eene weinig dankbare taak, om aan de uitnoodiging van X. gehoor te geven en een oordeel op het papier te zetten over zijn, onder bovenstaanden titel verschenen artikel in Afl. N°. 11, 1902 van de(n) Militaire(n) Spectator.

Met verscheidene dier losse gedachten toch, welke, het zij terloops opgemerkt, bij X. in vele opzichten een zeer vasten vorm hebben aangenomen, zoude ik, en vermoedelijk velen met mij, niet gaarne instemmen.

Hoewel mij zelf niet rekenende tot de „meer bevoegde” pennen, vermeen ik toch aan die uitnoodiging gehoor te moeten geven, daar stilzwijgen allicht verkeerd zou kunnen worden uitgelegd.

Ik zal mij er echter toe beperken, slechts die gedachten van X. te behandelen, waarop m. i. in het bijzonder de nadruk valt.

Op den voorgrond worde gesteld, dat wij met hem medegaan, wat betreft het formeeren van 4 regimenten huzaren; het brengen der veldeskadrons op eene grootere uitrukkende sterkte en het africhten der militie bij deze onderdeelen.

Onder B. wordt in den vorm van een staatje de indeeling van het veldeskadron aangegeven. Hierbij zijn vredes- en oorlogsorganisatie dooreengemengd; zoo wordt b. v. ééne lichte militie, als zijnde met groot verlot, niet in de sterkte van het eskadron vermeld, daarentegen wel kader (1 Wachtmr. en 2 korpl^s.), dat niet te velde mede uitrukt, enz. enz.

Het meest valt hierbij echter op, dat, waar volgens de bestaande vredesformatie het aantal huzaren-vrijwilligers bij een veldeskadron 80 kan bedragen, dit aantal door X. tot 50 wordt teruggebracht.

Hoewel dat maximum van 80 bij geen der veldeskadrons wordt bereikt, waren toch op 1 Januari 1903, b. v. bij het 3^e Regiment Huzaren meer dan 50 huzaren-vrijwilligers bij elk der veldeskadrons aanwezig, ongerekend nog, dat op dat tijdstip tot den regimentsstaf 28 oppassers behoorden, welke X. met vele anderen (zie kolom „Aanduidingen” van bovengenoemd staatje) in de sterkte der veldeskadrons wil begrijpen.

Nu behoeft het geen nader betoog, dat het belang van het wapen medebrengt, het aantal vrijwilligers zoo groot mogelijk te doen zijn, en derhalve het aantal, dat organiek aanwezig *mag* wezen, zoo ruim mogelijk te stellen.

Onder M., *Bijzondere bepalingen*, lezen wij o. a.:

„Met het aannemen van vrijwilligers zal men uiterst moeilijk moeten zijn, en alleen hen nemen, wier vroeger leven waarborgen geeft, dat „het fatsoenlijke menschen zijn, die opvoeding hebben genoten.”

„De verhoogde handgelden worden afgeschaft.”

Verder onder E., *Africhting van recruten en militie*:

„Voor de recruten wordt het stelsel ingevoerd, dat éénmaal per jaar, „in de maand October, personen voor vrijwillige dienstneming zich „kunnen aanmelden bij den Staf van het regiment om, na aangenomen „te zijn, naarmate der behoeften over de veldeskadrans te worden „verdeeld.”

Dit lezende en niet van den huidigen toestand op de hoogte zijnde, zou iemand allicht denken, dat de toevloed van vrijwilligers, dingende naar de eer, om bij ons ruiterswapen te worden ingelijfd, zóó overstelpend was, dat men het noodig oordeelde, daaraan paal en perk te stellen.

Deze losse gedachte van X., aangaande eene zaak van zóó overwegend belang voor het wapen, getuigt dan ook van een optimisme, waarbij de werkelijkheid geheel uit het oog is verloren. Werkeloosheid en armoede, vooral gedurende de wintermaanden, zijn factoren, welke de vrijwillige dienstneming belangrijk in de hand werken, maar die zich vermoedelijk niet zouden regelen naar den door X. vastgestelden datum.

Werd het stelsel, door hem aangegeven, ingevoerd, dan zou het aantal vrijwilligers bij de regimenten huzaren weldra zoodanig slinken, dat niet alleen de gelegenheid tot vorming van beroepskader geheel zou gaan ontbreken, maar ook spoedig geen voldoende stof meer aanwezig zoude zijn voor remonteberijders e. d. Het denkbeeld, om als zoodanig ook miliciens te bezigen (blz. 847), kan, dunkt mij, geen ernst zijn, te minder daar X. den oefeningstijd der militie korter wil doen duren, dan thans het geval is, waarop hierna wordt teruggekomen.

Uit de zinsnede: „Het kader wordt alleen uit de vrijwilligers aangesteld” (blz. 850), moet worden opgemaakt, dat X. het militiekader zou willen doen vervallen. Een dergelijken maatregel zoude ik zeer betreuren, nu, sinds de afschaffing der plaatsvervanging, de mogelijkheid voor het vormen van militiekader zooveel grooter is geworden. Ook zou de milicien daardoor een grooten prikkel missen, om gedurende zijn dienstdag te trachten boven anderen uit te munten. Integendeel komt het mij voor, dat de thans bestaande bepalingen omtrent het aanstellen van militiekader te beperkend zijn (1 wachtm^r. en 3 korpl^s. per eskadron en per lichting) en eene ruimere openstelling der gelegenheid tot bevordering ten voordeele van het wapen zoude strekken.¹⁾

¹⁾ Bovendien geven de thans bestaande bepalingen, bij opkomst der militie voor eerste-oefening in twee gedeelten, aanleiding tot onbillijkheid. Bestaat althans de mogelijkheid om de 3 korporaalplaatsen over beide gedeelten te verdeelen, met ééne enkele wachtmeestersplaats gaat dit bezwaarlijk. Ook is

Het in de noot op blz. 851 gevelde oordeel, dat de intellectueele ontwikkeling van het mindere kader bij de cavalerie verre ten achter staat bij dat der andere wapens, zoude door mij niet gaarne worden onderschreven. Waar X. in de gelegenheid is geweest, vergelijkingen te maken, waarop zich daaromtrent een *juist* oordeel zou mogen gronden, is mij onbekend; mijne ervaring, in dat opzicht bij manoeuvres e. d. opgedaan, is met de zijne geheel in strijd.

Resumeerende, kom ik, in tegenstelling met hetgeen door X. verlangd wordt, tot de slotsom, dat het bij eene eventueele reorganisatie van het wapen van het hoogste belang is, het organiek aantal vrijwilligers zeer ruim te blijven stellen; de vrijwillige dienstneming met alle gepaste middelen te blijven bevorderen en jaarlijks de sterkte der bij de regimenten huzaren in te deelen dienstplichtigen te regelen, in verband met het aantal presente vrijwilligers.

Op blz. 845 geeft X. het denkbeeld aan, om de militie voor eerste-oefening jaarlijks den 1sten October te doen opkomen; deze gedurende 12 maanden onder de wapenen te houden en, na 6 maanden verlof, nogmaals gedurende een half jaar te oefenen.

Terwijl door elkeen zeker de bepaling is toegejuicht, dat thans de miliciens, na het volbrengen van een eerste-oefeningstijd van 18 maanden, nog 6 maanden voor het blijvend gedeelte onder de wapenen zullen worden gehouden, en het blijkbaar in het voornemen van den Minister van Oorlog ligt dezen maatregel ook in den vervolge te handhaven, wil X. weder eene schrede achterwaarts doen. Welke beweegredenen hem daartoe voeren, is mij volkomen onbegrijpelijk. Hij zal toch, zijne ondervinding raadplegende, moeten toestemmen, dat, bij al hetgeen van een geoefend huzaar moet worden gevergd, een eerste-oefeningstijd van 24 maanden *voldoende*, maar *niet te ruim* is berekend. Bovendien zou men bij het stelsel van X. den, op de oefeningen zoo storend werkenden, toestand in het leven roepen, dat gedurende de helft van het jaar het aantal dienstdoende manschappen per eskadron 50 minder zou bedragen, bij eene onverminderde sterkte aan paarden. Ook met het oog op het belang, *om ten allen tijde* met zooveel mogelijk voltallige eskadrons te velde te kunnen uitrukken, verdient dit stelsel geen aanbeveling.

Waarom voor 3 lichteningen militie slechts voor 2 lichteningen wapens vereischt zouden worden (blz. 845), is mij onverklaarbaar.

X. huldigt het denkbeeld, om de remontepaarden niet af te richten bij de veldeskadrons, maar dit te doen plaats vinden bij één zoogenaamd remonte-eskadron.

Kan ik mij, wat de grondgedachte betreft, hiermede vereenigen, minder met de wijze, waarop het denkbeeld is uitgewerkt.

---

het niet mogelijk zich aan de voorgeschreven formatie te houden, daar men gedwongen wordt deze te overschrijden, zoodra beroepskader, nog militieplichtig zijnde, wegens diensteindiging bij de militie wordt ingelijfd.

Ook hier is door X. geen rekening gehouden met de werkelijkheid.

Immers geeft hij aan, dat het remonte-eskadron o. a. eene sterkte zal bezitten van 200 jonge paarden en (blz. 854) acht hij het zelfs mogelijk, dat men niet elk jaar dit aantal paarden ter aanvulling zoude noodig hebben.

Volgens zijne gedachten zou de Nederlandsche cavalerie $\pm$ 2600 troepenpaarden tellen (na aftrek van de bij mobilisatie aan te koopen paarden), terwijl de ondervinding leert,¹⁾ dat de jaarlijksche aanvulling $\pm$ $\frac{1}{7}$ van het totale aantal bedraagt, in dit geval dus $\pm$ 370, of bijna het dubbele van het door X. aangegevene.

Een behoorlijk toezicht door één ritmeester-instructeur op de africhting van zulk een groot aantal paarden zal niet wel mogelijk zijn, terwijl onder meer mag worden betwijfeld, of ook uit een hygiënisch oogpunt, de opeenhooping van zulk een aantal jonge paarden in één garnizoen, aanbeveling zoude verdienen.

Wij zijn dan ook van meening, dat voor de vier regimenten huzaren minstens een tweetal depots dienen te blijven bestaan, waarbij de remontepaarden worden afgericht door daarbij behoorend en niet van de veldeskadrons gedetacheerd personeel; waarbij in geval van mobilisatie de africhting van paarden (en recruten) kan worden voortgezet en waarbij alsdan de met groot verlof afwezige lichtingen militie onder de wapenen komen.

Onnoodig er nog op te wijzen, waarom het ongeraden zoude zijn, de militie in dat geval te doen opkomen bij de veldeskadrons in garnizoenen, welke betrekkelijk dicht bij de grenzen zijn gelegen (blz. 845).

De remonteering wenscht X. gewijzigd te zien, onder opheffing van het Remontedepot en onder terugkeer tot de vroeger gevolgde methode van aankoop; de africhting zou jaarlijks begin Mei aanvangen, terwijl de afgerichte paarden ongeveer een jaar later in de veldeskadrons zouden overgaan.

Ook hierin kan ik het met X. niet eens zijn.

Mij dunkt, dat onze Iersche paarden, wat vorm en karakter aangaat, over het algemeen genomen uiterst geschikt zijn voor onze manschappen, voortkomende uit ons zoo weinig ruiterszin en -aanleg bezittend volk. Alleen is m. i. de grief gerechtvaardigd, dat, tengevolge van gebrek aan stalling bij het Remontedepot, de paarden op te jeugdigen leeftijd in dressuur worden genomen en dientengevolge in de veldeskadrons overgaan, alvorens voldoende op kracht te zijn gekomen.

Dezen overgang in het voorjaar te willen doen plaats hebben, lijkt mij zeer ongewenscht. Juist gedurende de wintermaanden vindt de eskadrons-commandant gelegenheid om zijn ruiters met zorg in te

---

¹⁾ Gerekend over een tienjarig tijdvak werden bij het 3^e Regt. Huzaren, op een gemiddeld sterktecijfer (Regt's-Staf en 5 veldeskadrons) van 572 troepenpaarden, jaarlijks gemiddeld 90 jonge paarden in dressuur genomen,

deelen op de voor hen meest geschikte paarden — eene uiterst moeilijke taak, waarvan de bruikbaarheid van zijn eskadron in hooge mate afhangt.

Hiermede vermeen ik de voornaamste denkbeelden uit het artikel van X. te hebben besproken. Naar mijne meening zoude zijn arbeid vruchtbaarder en het overzicht voor den lezer gemakkelijker zijn geweest, indien door hem ware aangegeven, en zulks met redenen omkleed, welke wijzigingen hij in den bestaanden toestand wenschte te zien gebracht. Nu moest hiernaar worden gezocht en naar de motieven veelal geraden, terwijl nog achter menig, korthedshalve hier onbesproken gebleven detail, een vraagteeken diende te worden geplaatst.

TWISS.

Panoramaschetsen.

Vooral ten dienste van de plaatsbepaling wordt het vervaardigen van panoramaschetsen bij de vestingartillerie nu en dan toegepast; de onderofficier, die dit werk verricht, heeft daarin gewoonlijk geen of weinig onderricht gehad, zoodat die oefening niet altijd tot haar recht kan komen.

Nu moge het waar zijn, dat men voor het maken van eene dergelijke schets geen kunstenaar behoeft te zijn, het is evenzeer waar, dat onderofficieren, die zich in het algemeen nooit in handteekenen hebben geoefend, vooral de eerste malen bepaald op moeilijkheden stuiten.

Wellicht dus dat onderstaande aanwijzingen, omtrent het vervaardigen en het gebruik van panoramaschetsen, van nut kunnen zijn.

Grondbeginsel.

Hoewel in de *Mittheilungen* 1901, 1ste Aflevering, door den kapitein KNOBLOCH het grondbeginsel meer volledig is aangegeven, zal de volgende — in de *Revue d'Artillerie* '98 voorkomende — aanduiding voor het kader beter te begrijpen zijn.

Neemt men in de hand van den gestrekten arm eene vierkante lijst, die voorzien is van een, door draden gevormd ruitennet, en beschouwt men nu het landschap, dat zich op dat net vertoont, dan zal met elk kruispunt der draden een punt van het terrein overeenkomen.

Vervangt men nu de lijst door een blad papier, van een dergelijk ruitennet voorzien, dan kan men daarop de voornaamste van die punten overbrengen, en in verband daarmede lijnen en voorwerpen, die zich op het terrein vertoonen.

Het geheel levert eene panoramaschets op, die in de hand van den gestrekten arm gehouden, den zelfden indruk geeft, als het betrokken gedeelte van het voorterrein.

Eene dergelijke afbeelding van enkele punten en lijnen, met weglating van alles, wat voor den gebruiker van geen belang is, zal beter leesbaar zijn dan eene fotografie, ja, zelfs soms meer dan het terrein zelf.

De fotografie, toch, geeft alles weder, de voor ons van geene teekenis zijnde punten even nauwkeurig, als de meest belangrijke.

Het terrein is vooral 's zomers dikwijls te bedekt, om een goed overzicht te geven, of wel mist, regen en d.g. beletten dit.

Door gebruik te maken van een ruitennet verkrijgt men het voordeel,

dat het inschetsen van de verschillende punten gemakkelijker geschiedt, evenals later het aflezen.

De opmetingen geschieden met behulp van eene, van verdeelingen voorziene liniaal (L. 3 dM.), die in de hand van den gestreken arm wordt gehouden, ten einde de ligging ten opzichte van een, als uitgangspunt genomen punt te bepalen. Daar de gemiddelde armlengte 0,65 M. bedraagt, komt 1 ‰ op de liniaal overeen met 0,65 mM. In verband hiermede wordt de liniaal voorzien van verdeelingen, groot 10 ‰ of 6,5 mM. Voor het ruitennet neemt men die zelfde afmeting.

Vervaardiging.

Men heeft bij de schets op twee regels te letten:

- a. Alle voorwerpen, die van af de standplaats in de zelfde richting gezien worden, moeten in de zelfde verticaal geteekend worden.
- b. Alle voorwerpen, die den zelfden terreinhoek hebben, moeten in de zelfde horizontaal geteekend worden.

Moet de schets dienen voor eene batterij, dan wordt, nadat de grenzen van het schootsveld bepaald zijn, ongeveer in de richting van de hoofdrootlijn een punt, als uitgangspunt, aangenomen.

Wordt de schets voor een peilpost vervaardigd, dan kiest men het uitgangspunt ongeveer in het midden van den waarnemingssector.

Nu neemt men de kaart ter hand en maakt, in verband met het terrein, eene lijst van de punten, die men wil opnemen, en schrijft de op de kaart gemeten afstanden daarbij. Daarna kan tot het schetsen worden overgegaan.

Men meet met behulp van de liniaal den terreinhoek van het aangenomen uitgangspunt en zet dien op een der middelste verticalen boven een als horizon aangenomen lijn uit. Ten opzichte van dat punt meet men de zijdelingsche afwijking van andere op te nemen punten; de hoogteligging wordt op het oog bepaald, desgewenscht kan men met behulp van de liniaal de hoogte van torens, molens en d.g. meten. Met behulp van die gegevens kunnen bedoelde punten en verder de belangrijke lijnen (wegen, terreinplooiën) ingeschetst worden.

Is de schets zoover gereed, dan worden langs de verticalen der belangrijkste punten — op het bovenste wit gelaten gedeelte der schets — de namen en afstanden vermeld.

Hoewel men zich in de eerste plaats dient te houden aan de namen, die op de kaart voorkomen, kunnen bepaalde kenteekenen daarbij eveneens worden opgeschreven, als: molen zonder wieken, witte ophaalbrug, groep popels.

De vervaardiger vermeldt — b.v. links onderaan — de standplaats, vanwaar de schets genomen is, en — b.v. rechts onderaan — den datum en zijn naam.

Te maken gebruik van de schets.

Het voornaamste nut van de panoramaschets is, dat deze dient als leermiddel:

1°. Door het vervaardigen ervan leert men „zien” op het terrein.

2°. Bij oefeningen in de voorbereiding van het vuur, doelverandering, enz., kan de schets — b.v. bij ongunstig weder — het terrein vervangen. De ruiten moeten dan niet 6,5 mM., doch 10 mM. groot zijn, zoodat, wanneer de schets tegen den muur bevestigd wordt, men op 1 M. afstand den indruk van het werkelijke terrein verkrijgt en met behulp van de liniaal, die in den gestreken arm gehouden wordt, de verschillende opmetingen kan doen. ¹⁾

Voor oefeningen in den vestingoorlog op de kaart zou men van dergelijke schetsen eveneens gebruik kunnen maken. (Revue d'Artillerie, Apr. '97, Le terrain chez soi.)

In de praktijk zal:

1°. Het personeel van een peilpost zich door het vervaardigen ervan nauwkeurig rekenschap geven van hetgeen men in den waarnemingssector ziet; aflossend personeel of meerderen, die den post bezoeken, zullen zich vlug met het terrein bekend kunnen maken.

2°. Voor den batterijcommandant de voorbereiding van het vuur en de verandering van doel dikwijls eenvoudiger worden, terwijl een nieuw optredende batterijcommandant zich sneller van een en ander op de hoogte zal kunnen stellen.

In het reeds genoemde opstel van den kapitein KNOBLOCH wordt eene zeer uitgebreide toepassing van panoramaschetsen, zelfs voor het in de richting brengen van vuurmonden besproken.

Belangrijke punten.

Onder belangrijke punten (zie Revue d'Artillerie, Sept. 1899, Répartition du feu de l'artillerie) worden die verstaan, waar, of in de nabijheid waarvan, vijandelijke doelen zich zouden kunnen voordoen.

Wegen dienen in de schets opgenomen te worden, doch zij zijn op een afstand dikwijls moeilijk te herkennen. Een eenigszins belangrijke weg is gewoonlijk voorzien van eene rij boomen; andere wegen kunnen herkend worden, b.v. aan een persoon of een voertuig op dien weg, aan opwarrelend stof, ten gevolge van het marcheeren van troepen, aan telegraafpalen, landhekken, enz.

De bestudeering van de kronen der boomen langs wegen geeft dikwijls aanleiding tot het maken van nuttige opmerkingen; gaat n.l. een weg van de eene provincie of gemeente in de andere over, dan wisselen meermalen de soort en de afmetingen der boomen. Langs goed onderhouden wegen staan de boomen op regelmatige afstanden en zijn van gelijke grootte en soort.

Kerktorens zijn van belang als vijandelijke observatieposten, als hulp-richtpunten, enz.

¹⁾ Revue d'Artillerie, Aug. '99. Répartition du feu de l'artillerie.

Schoorsteenen van fabrieken, molens en alleenstaande huizen wijzen gewoonlijk op de aanwezigheid van een weg.

Watermolens en stoomgemalen staan aan het einde van eene gewoonlijk belangrijke tochtsloot.

Bruggen, spoorwegovergangen en opritten houden vijandelijke, marceerende troepen in meerdere of mindere mate op en dienen dus opgenomen te worden.

Hooge dijken, bosch- en dorpsranden zijn aangewezen, gedekte opstellingsplaatsen voor den aanvaller.

Men dient zich hierbij te wachten voor vergissingen, daar b. v. eene groep boomen, achter een dijk of eene terreinverheffing, zich voordoet als laag houtgewas. Een fabrieksschoorsteen, waarvan men slechts het bovenste gedeelte ziet, wijst met zekerheid op eene dergelijke terreinverheffing of op een achterliggenden polder.

Metingen met de hand.

Is men geoefend in het vervaardigen van panoramaschetsen op de boven aangegeven wijze, dan kan men de liniaal vervangen door de hand.

De dikte van de 3 vingers bedraagt gemiddeld $\frac{1}{10}$ van de armlengte, dus wordt daarmee een hoek gemeten van $100^{\circ}/_{00}$. Met den wijsvinger, alsmede met den middenvinger, worden hoeken van $35^{\circ}/_{00}$, met den ringvinger van $30^{\circ}/_{00}$, met den pink van $25^{\circ}/_{00}$, met den duim van $40^{\circ}/_{00}$ en met de geheele hand, zonder duim, hoeken van $125^{\circ}/_{00}$ gemeten.

Voor breedtemetingen worden de vingers verticaal, voor hoogtemetingen horizontaal gehouden.

Vervangt men het ruitennet door eene horizontale en eenige verticale lijnen, de laatste op 6,5 cM. afstand, dan kan men, door de hoekeenheid van 3 vingers ($100^{\circ}/_{00}$) met deze verdeelingen te laten overeenkomen, voor meer spoedeischede gevallen vlug eene panoramaschets vervaardigen. ¹⁾

TH. W. TE NUYL,

1^e Luitenant der Artillerie.

¹⁾ Zie hiervoor: Revue d'Artillerie, Oct. (blz. 78) '98, Maart (blz. 527), April (blz. 65), Juli (blz. 304) '99.

Enkele opmerkingen over de 4-maanders.

Geroepen, om deel uit te maken van de Commissie, die de militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid der 4-maanders moest onderzoeken, vermeenen wij, dat het niet ondienstig is in een vakblad mede te deelen, tot welke overwegingen wij met betrekking tot dit onderwerp zijn gekomen.

Hoewel het nu geen genoegen was, in de toen juist zoo barre koude bij „nacht” met een vroegen trein af te reizen naar een klein plattelandsplaatsje, en men over eene dosis gecomprimeerde opgewektheid moest beschikken om per dag 6 en meer uren de eerste beginselen der krijgskunst te behandelen, zoo was het ons toch een belangwekkende dienst, omdat men daarbij een overzicht kreeg over hetgeen met de voor-oefeningen bereikt wordt, omdat men kon zien, wat wij van de 4-maanders te wachten hebben, hoe we ze zullen moeten aanpakken, om hen „klaar” te krijgen, en eindelijk ook omdat wij gelegenheid hadden den goeden wil en de belangstelling bij velen van die aanstaande soldaten op te merken. Waren er toch, die 's morgens te 4 uur op weg gingen om te 9 uur op de verzamelplaats te zijn, daar den ganschen dag bezig waren en 's middags weer den zelfden langen weg teruggingen. 't Is waar, het ging voor hen om hooge prijzen: 4 maanden dienen in plaats van 8½, of als 2^e prijs: keuze van garnizoen en wapen.

De Militiewet van 1901 geeft in art. 104 aan, dat indien voor de voor korte oefening in te lijven dienstplichtigen geen voldoende aantal kan worden verkregen uit hen, die aan te stellen eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid voldoen, hooge nummers de ledige plaatsen zullen innemen. Die bepaling is wel de meest nadeelige van het geheele stelsel der kort-geoefenden; er schuilt een kwaad in, dat in de practijk eene gezonde toepassing van het beginsel onmogelijk zal maken.

Het kwam voor, dat een dorp met 8 werkelijk goede 4-maanders compareerde, die allen flink voldeden, terwijl dit dorp slechts 2 of 3 man voor de lichte levert; de rest gaat dus te loor, niettegenstaande in eene andere plaats zich te weinig aanbieden en er nog worden afgewezen. Hoe krijgt men nu de 5200 man kort-geoefenden? Het regiment Grenadiers en Jagers recruteert zich uit geheel het Rijk en als *dit* nu mogelijk is, kunnen dan ook de 4-maanders niet uit geheel Nederland worden betrokken? Wij vermeenen, dat welke administratieve bezwaren ook uit eene dergelijke

regeling zullen voortvloeien, deze overwonnen moeten worden, om van dit onderdeel der Wet te maken, wat er van komen kan. Of het niet beter ware geweest, als men nooit op de gedachte was gekomen, iets reëls te verwachten van menschen, die 4 maanden eerste-oefening krijgen plus, laten wij eens zeggen, 10 oefeningsdagen (met tusschenpoozen genoten) buiten het leger met meestal gebrekkige hulpmiddelen, zou eene gemakkelijk te beantwoorden vraag zijn; wij hebben echter rekening te houden met hetgeen eens is vastgesteld. 't Is dus plicht, zonder meer, te trachten het beste te bereiken, doch dit is onmogelijk, zoolang een deel van de geldelijke en persoonlijke opofferingen, die het Voorbereidend Militair Onderwijs vergt, teloorgaan en hoogstens een voorrecht van beteekenis bezorgen aan eene niet onbelangrijke fractie der leerlingen. Qui vivra, verra!

De kennis en de geoefendheid, waaraan een 4-maander moet voldoen, worden in den regel verkregen door de voorbereidende militaire oefeningen. Nu bleek het zeer vaak, dat aspiranten aankwamen, die niet in staat waren de meest elementaire zaken uit te voeren en bij ondervraging vernam men dan, dat zij eerst in November 1902 begonnen waren zich te oefenen. Dit kan niet goed zijn en is ook niet de bedoeling, die voorzat bij het beginsel: men verlangt menschen, die buiten het Leger zóóveel hebben geleerd, dat zij, tusschen 15 Mei en 15 Juni aankomende, mede kunnen gaan met de in Maart ingelijfd. Dit is dit jaar zeer zeker per se onmogelijk en er zijn geen verschijnselen, die voor een volgend jaar eene gunstiger diagnose toestaan. Wil men werkelijk waarborgen hebben, dat de bekwaamheid en geoefendheid niet zijn een vlug van buiten geleerd lesje en een weinig doelmatige oppervlakkige training, dan zal men er toe moeten overgaan een termijn vast te stellen, waarin geoefend is onder militaire leiding, en zal de officier, belast met het oppertoezicht in het rayon, eene verklaring in dien zin moeten afgeven, zonder welke men niet tot het examen wordt toegelaten. Dat ook aan eene dergelijke bepaling onaangenaamheden zijn verbonden, b. v. voor den vluggen, bevattelijken jongen man, spreekt vanzelf, doch het algemeen belang gaat boven het bijzondere en eischt, dat zij, die een minimalen tijd in het Leger zullen doorbrengen, zooveel militaire waarde hebben, dat zij de zelfde mate van geoefendheid kunnen bereiken als zij, die reeds $\pm$ 65 oefeningsdagen achter den rug hebben. Of moeten de 4-maanders inferieure troepen blijven? In het vroegere Wetsontwerp waren het menschen, die, 's winters opgekomen, eigenlijk in de 2^e linie thuis behoorden, nu zij echter in den zomer aankomen en voor-oefeningen moeten gevolgd hebben en dus in de 1^e linie komen, moeten zij waarborgen geven, en goede ook, en die kunnen niet geleverd worden door oefeningen gedurende een paar wintermaanden en voor een goed deel bij avond in eene beperkte ruimte

Als gevolg van het tijdstip van opkomst der lichting (Maart) moet het examen reeds in Januari afloopen en men behoeft geen psycholoog van professie te zijn om aan te nemen, dat *als* de geslaagden nog

blijven voortgaan met oefenen, dit is met minder dan halve kracht, waardoor een goed deel van het geleerde verloren gaat. Zij, die als wij, als examinator optraden, weten hoévél in 's mans geest bleef zweven en hoe weinig als zuivere neerslag werd aangetroffen.

Om te groote uitgebreidheid te voorkomen, zullen wij deze algemeene beschouwingen niet verder uitwerken, maar overgaan tot eene bespreking van de resultaten van het onderzoek, dat door ons gehouden werd over een groot aantal jonge mannen uit 55 gemeenten, waaronder welvarende en noodlijdende.

1. Soldatenschool.

Bijna 21% voldeed niet aan de eischen. „Tegemoetkomend”, als de Commissie met het oog op den overgangstoestand moest zijn, was de beoordeeling mild; door gebrek aan een behoorlijk exercitieterrein, kon niet veel uitgevoerd worden. Wendingen, marschen en de luttele handgrepen kunnen voldoende genoemd worden, behandeling van het geweer als vuurwapen, zwenkingen, opmarschen waren pöover, snel laden en een vlug in den aanslag brengen bepaald onvoldoende.

2. Voorbereidende Schietoefeningen.

Over de uitkomsten van dit deel van het examen wordt 't best gezwe- gen, ook al mogen de richtoefeningen met een voldoende cijfer worden aangegeven. Zoolang deze voorbereidende schietoefeningen, de basis van de geheele schietopleiding, nog moeten gehouden en onderwezen worden in totaal onvoldoende lokalen, veelal met een licht, dat eerder den naam van kunstig dan van kunstlicht moet dragen, zoolang is van deze voor-oefening niets te verwachten, en kan de tijd, er aan besteed, doelmatiger worden gebruikt.

3. Theorie-Leidraad.

Als ik aanneem, dat alleen onvoldoende kregen zij, die 75% der gestelde, hoogst eenvoudige vragen niet konden beantwoorden, dan moet ik bij mijne taxatie ruim 14% als onvoldoende signaleeren; neem ik 50% der vragen als onvoldoende, dan stijgt het cijfer tot bijna $\frac{1}{4}$ van het geheel.

Wat er van de kennis van den velddienst moet te recht komen, als men nimmer op veldwacht is geweest, of nooit eene patrouille geloo- pen heeft, is gemakkelijk na te gaan. Er waren dan ook 37% onvoldoende; eene bijna niet te onderscheiden fractie kon men werkelijk in staat ach- ten theoretische, in het kader passende vragen te kunnen beantwoorden.

Voor het theoretisch onderwijs van den soldaat geldt vooral weinig praten, veel doen, veel zien. Praat men veel, dan wordt men verstaan noch begrepen, omdat men over voor den man onbegrijpelijke zaken spreekt. Als wij werkelijk iets met de 4-maanders (zoo goed als met de 8-maanders) willen bereiken, laten wij dan in 's hemelsnaam die theorieën voor een goed deel over boord zetten; laten wij toch *practisch* oefenen en allerlei „mooi-doenerijtjes” en „geestelijke-kunstjes” achterwege laten, dat men ons verlosse van die wetenschappelijke bagage, die den man op zijn reis door het militaire leven nooit nut bezorgt.

De vergaarde theoretische kennis van den aanstaanden 4-maander is bij zijn komst onder de wapenen vermoedelijk totaal verloren.

Zijn de hierboven onder 1, 2 en 3 genoemde vakken noodig voor het verkrijgen van het brevet voor *militaire bekwaamheid*, alnu volgen de te vervullen voorwaarden om het bewijs te erlangen voor *lichamelijke geoefendheid*.

1. *Vrije oefeningen.*

Dit deel van het examen geeft tot geen besprekingen aanleiding, op zeer enkelen na voldeden toch allen aan die voorwaarden.

2. *Loopen.* a. Duurloop. Allen voldeden.

b. Snelloop. Eene concessie aan hen, die korte beenen hebben, is gewenscht; 20% had méér dan 16 seconden noodig.

3. *Springen.* a. Hoog. Resultaat: met eene kleine variatie als bij den snelloop.

b. Ver. Ook hierbij zijn geen bijzonderheden te vermelden.

c. Hoog met den pols. 20% voldeden niet.

d. Ver met idem. $\pm 11\%$ voldeden niet.

4. *Gewicht heffen.*

Ruim 30% voldeden niet aan de voorwaarde, hoewel men soms met 4 à 5 maal opheffen van de 30 KG. al tevreden was.

Er is over deze voorwaarde, als wij ons niet bedriegen, wel eens in de couranten geschreven en onder den eersten indruk zou men geneigd zijn te zeggen, dat deze eisch te zwaar is. 30 KG. toch, is een knap stuk ijzer, doch nadat wij gezien hadden hoe het hen afgang, die zich er mede geoefend hadden, moest men tot andere gedachten komen, hoewel men o. i. het zelfde bereikt (ontwikkeling van de armspieren) met een gewicht van 25 KG.

De slechte resultaten komen dan ook zoo goed als geheel op rekening van de gemeenten, die niet zorgden, of niet tijdig zorgden, voor de aanschaffing van gewichten, eene uitgaaf, waarlijk niet groot. Misschien ook is onbekendheid met het programma eene der oorzaken, maar, vergeten wij het niet, gebrekkig onderlegde 4-maanders blijven steeds minderwaardige soldaten.

5. *Klimmen.*

15% voldeden niet. In zekeren zin geldt voor het klimmen, wat voor het gewichten heffen is gezegd.

De bovenstaande beschouwingen, ontleend als zij zijn aan de practijk van een 55-tal gemeenten, brengen er ons toe de volgende wijzigingen in het programma voor te stellen:

1. *Soldatenschool.*

Onveranderd behouden.

2. *Voorbereidende en Schoolschiotoefeningen.*

Afschaffen, met uitzondering der aanslag oefeningen, tenzij geoefend

wordt in eene plaats, waar met geweer of karabijn wordt geschoten.

3. *Theorieën.*

Afschaffen.

4. *Vrije oefeningen*

Vervangen door gymnastiek met het geweer en gewrichtsoefeningen. De infanterist moet zijn geweer kunnen hanteeren als een wandelstok, hij moet als 't ware het gewicht van het wapen niet meer voelen. Regelmaat en eenvormigheid van bewegingen leert de man vanzelf in het Leger.

5. *Loopen.*

De *duurloop* kan teruggebracht worden tot 3 minuten, binnen welken tijd steeds 500 M. werd afgelegd; wij zouden er zelfs voor zijn, als de af te leggen afstand werd uitgebreid met inschakeling van een paar minuten gewonen pas. De *snelloop* te stellen op 100 M. in 18 seconden, om ook aan de „kleintjes” gelegenheid te geven bij te blijven.

6. *Springen.*

De hoog- en vertesprongen kunnen blijven, zooals zij zijn vastgesteld. Wat het polsspringen betreft, kent men eenmaal de techniek van het springen, dan is het ver springen eene zaak van routine en staat 4 M. in geen verhouding tot een sprong zonder pols van 3,5 M. De hoogtesprong onveranderd behouden.

7. *Gewichten heffen.*

6 maal heffen van 25 KG.

8. *Klimmen.*

Laten blijven.

En nu: wat zullen wij met de 4-maanders moeten doen, als wij ze in de compagnie krijgen. Hierbij zou ik gaarne zien, dat mijne collega's elke gedachte aan leermeesterspelerij op zijde zetten, daar dit geenszins mijne bedoeling is en ik alleen wil opwekken om een oogenblik de gedachten te bepalen bij eene belangrijke zaak, thans nu het nog tijd is. Meermalen werd in de dagbladen (o. a. de N. R. Ct.) vermeld hoeveel soorten van geoeffenden en niet-geoeffenden in den vervolge tijdens de zomeroefeningen bij de compagnieën zouden dienen. Doch steeds waren er in de laatste jaren miliciens met en zonder getuigschrift en in den regel gingen deze categorieën bij de indeeling bij afzonderlijke compagnieën.

Eerst op 1 Juni (gemakshalve aangenomen, juister tusschen 15 Mei en 15 Juni) begint een „Sturm und Drang” periode. De lichter op 65 man stellende, behooren er $\pm$ 25 tot de 4-maanders. Die 25 man bestaan of uit een aantal geslaagden bij het examen en eene groep hooge nummers, die dus geestelijk en lichamelijk conform zijn aan hunne kameraden van Maart, of de 25 man behooren allen tot de met vrucht voor-geoeffenden. Het eerste zal vermoedelijk wel regel zijn.

Moeten nu die hooge nummers in de compagnie geoeffend worden? Naar onze meening, ja!

Dit doende, is het de C.-Ct., die met zijn officieren en kader, van den aanvang af, op den jongen soldaat inwerkt, hem opvoedt, vormt en leidt. Dit stelsel, met moeite verkregen, moet zoo lang mogelijk onaangetast blijven.

Die 25 man zullen gedurende één maand afzonderlijk geoefend moeten worden; blijkt dan, dat enkele der hooge nummers bij deze sneldressuur niet mede kunnen, dan worden zij bataljonsgewijze vereenigd, op de wijze der vroegere nakomers. De velddienst-oefeningen worden van den aanvang af door hen medegemaakt, als belangstellende toeschouwers, onder voorlichting van het bij hen ingedeelde kader; zijn er bij, die de bewijzen overleggen, dat zij tot A³ zijn gekomen, des te beter, dan schieten zij dadelijk met de compagnie. De theorieën hebben plaats op de uren der overigen; met de gymnastiek gaan de 4-maanders met de compagnie mede, de hooge nummers blijven in eene afzonderlijke klasse; het afstanden schatten heeft voor allen gelijktijdig met de overigen plaats; pionieren en garnizoensdienst eveneens.

't Spreekt wel vanzelf, dat de hooge nummers, op die wijze geoefend, hard zullen moeten werken, doch als men er voor zorgt, dat hun klasse een uitmuntend onderofficier krijgt, de beste, die de compagnie heeft, die vrijgesteld wordt van wacht- en andere diensten, welke zijn vervanging noodig maken, en als de beschikbare uren goed worden gebruikt, dan vermeenen wij, dat dit *privaat* onderwijs snel vruchten zal dragen en die hooge nummers half Augustus in de compagnie kunnen worden opgenomen.

De 4-maanders *moeten* na één maand op gelijke lijn staan met de in Maart opgekomenen, zoo niet, dan geeft deze geheele categorie slechts hoofdbreken en gaan zij in October half geoefend naar huis. Een oordeelkundige vóór-oefening, waarin *geruimen* tijd goed en stelselmatig is geoefend, is eene onafwijsbare voorwaarde om in 4 maanden een eenigszins bruikbaar soldaat af te leveren. „Eene veelvuldige herhaling van iedere oefening”, zooals het vroeger bij de handgrepen heette, is noodig om *buiten* het Leger de militaire en lichamelijke eigenschappen te verkrijgen, waarop *in* het Leger kan worden voortgebouwd.

1903 is het jaar der proefneming bij uitnemendheid, hopen wij, dat het ons leeren zal, voor de volgende meer optimistisch te mogen zijn.

J. H. v. D. HEGGE ZIJNEN,
Kapitein der Infanterie.

's-Hertogenbosch.

„De Militaire Gids” over „Quo Vadis?”¹⁾

In de Februari-aflevering van „De(n) Militaire(n) Gids”, 1903, is eene beoordeeling opgenomen van onze laatste brochure, getiteld: „Quo Vadis?”

Voor dit bewijs van belangstelling, als ook voor de wijze, waarop die critiek is geleverd, brengen wij aan de redactie onzen dank.

In bedoelde beoordeeling teekent de recensent o. m. aan:

„Als nu de Schrijver zich voorstelt, dat eene samensmelting tot blijvende verbetering van den toestand in beide legers zal voeren, dan zouden wij gaarne wenschen, dat zijne vruchtbare pen ons teekende, hoe eene toekomstige organisatie door hem gedacht wordt. Het is toch niet voldoende, om cijfers tegen elkaar over te stellen, die op den tegenwoordigen toestand betrekking hebben; integendeel bij zulk een ingrijpenden maatregel als de fusie er een is, dient men de werking na te gaan in de lijn, waarlangs we ons met *de* (wij cursiveeren) nieuwe legerwetten voortbewegen.”

Wij vermeenen, dat „Quo Vadis?” aan dien eisch volkomen heeft voldaan; althans voor zooveel betreft den invloed, dien de fusie zal kunnen hebben. nà de invoering van de laatstelijk door de wetgevende macht aangenomen legerwetten. Indien wij dan ook in ons opstel cijfers tegenover elkaar hebben gesteld, dan had dat *uitsluitend* ten doel aan te toonen, hoe moeilijk het zal zijn, om zonder ingrijpende veranderingen in de thans vigeerende organisatiën te brengen:

1°. het tegenwoordige Nederlandsche officierskorps te doen beantwoorden aan de verhoogde eischen, die in de nieuwe Militiewet zijn gesteld (zie Mil. Spect. 1902, blz. 97, alinea 2 v. o. 2); en

1) Waar de „Schrijver der Brochure” reeds meermalen zijne denkbeelden omtrent de fusie der officierskorpsen in dit Tijdschrift ontwikkelde, hebben wij aan dit antwoord op eene vraag van den recensent in „De(n) Militaire(n) Gids” gaarne eene plaats gegeven. Wij wijzen intusschen hierop, omdat wij niet geacht willen worden in te stemmen met de nu en dan gevolgde methode, om een, in een zeker tijdschrift geplaatst artikel bij voorkeur in een ander te bestrijden. Het valt o. i. niet te ontkennen, dat zowel de vruchtbaarheid, als de degelijkheid der gedachtenwisseling daaronder moeten lijden. RED.

2) Op 1 Juli 1902 mankeerden — volgens de opgave van den M. v. O. — bij dat leger 168 offren., terwijl daarenboven ruim 200 offren. door hunne bijzondere

2°. het nu aanwezig aantal actief dienende O.-I. offren. van het O.-I. leger in overeenstemming te brengen met de „feitelijk geldende” formatie van dat leger. 1)

In „Quo Vadis?” hebben wij ons er echter niet alleen toe bepaald, om te wijzen op den tegenwoordigen *onhoudbaren* en steeds *verergerenden* toestand van *alle* onze officierskorpsen, maar ook — door *officieele* cijfers naast elkaar te plaatsen — in hoofdstuk D (zie blzn. 12—15) aangetoond en, naar het ons voorkomt, bewezen, dat door de invoering van ons fusie-denkbeeld:

a. de tegenwoordige *ongunstige* toestand van onze officierskorpsen zeer aanmerkelijk moet *verbeteren*, ja, zelfs geheel zal *verdwijnen*; 2) en dus ook

b. de organisatie dier korpsen — in de lijn waarlangs de laatstelijk aangenomen legerwetten zich zullen bewegen — zal kunnen geschieden en deze bij voortdoring in den zelfden geest kan worden voortgezet en uitgewerkt.

Bedoelde recensent gaat echter verder, want hij laat op zijne hiervoor aangehaalde woorden volgen:

„Beroepsoffren. — men houde er zich van overtuigd — zullen in de „Nederlandsche weermacht, die op het volksleger stevent, voortdurend „in kleiner verhouding voorkomen tot de militie-(reserve-)offren. Hoe zal „die toestand zich afwickelen? Zal *dan* een samensmelting met de aan- „voerders van het *beroepsleger* ginds mogelijk blijken? En vooral, zal „in de toekomst voor den man uit het staande leger in ons militiestel-

functiën — gedurende korteren of langeren tijd, bij hun korps *geen* diensten konden presteeren (zie „Quo Vadis?” blzn. 3 en 6).

1) In dat leger — *dat steeds in slag- en strijdvaardigen toestand moet worden gehouden* — waren (in het tijdvak 1895—1902) gemiddeld jaarlijks 152 officiersplaatsen, die — niettegenstaande Nederland met gemiddeld per jaar 76 offren. hulp verleende — *niet aangevuld konden worden* (zie „Quo Vadis?” blz. 5, de kolommen 6 en 7). Onder deze *onvervuld* gebleven officiersplaatsen zijn niet eens medegerekend het aantal offren.: 1°. dat wegens ziekte *geen* diensten kon verrichten; 2°. dat binnenlandsch verlof genoot; 3°. dat gedurende 3 à 4 maanden geheel vrij van dienst werd gesteld, om zich te Batavia (waarheen zij, met hunne gezinnen, uit alle oorden van den Archipel op Rijkskosten worden vervoerd en tevens worden onderhouden) te kunnen voorbereiden voor het examen voor de Hoogere Krijgsschool en de Pyrotechnische inrichting; enz.

2) In dat hoofdstuk is betoogd: dat, zoo de fusie wordt ingevoerd, *alle* officierskorpsen van onze *drie* legers, met *gediplomeerde* offren. zullen kunnen worden *gecompleteerd*, zonder dat daarom of daarvoor *één enkel* officier *meer* behoeft te worden aangesteld; i. a. w. omgezet: het tegenwoordig aanwezig *geheel onvoltallig* aantal offren. van het thans vigeerend *gescheiden*-officierskaderstelsel, geheel voldoende zal zijn, om de bedoelde completeering van *alle* officierskorpsen, te verkrijgen. Wilde men daarentegen het officierskader van onze *drie* legers — met behoud van het *gescheiden* stelsel — voltallig maken, dan zou dit eene vermeerdering van 355 offren. vorderen (zie blzn. 12—15).

„sel plaats zijn?.... Mocht de Schrijver der Brochure er toe kunnen besluiten, om het vraagstuk ook eens van die zijde te bezien, we „zouden hem er ten zeerste dankbaar voor wezen.”

Wij erkennen volmondig, dat niet alleen door meerdere leden der Staten-Generaal, maar ook in vele organen der pers, in tijdschriften en brochures, reeds meermalen werd aangedrongen op invoering van een volksleger voor ons Rijk. Al is die strooming nog lang niet algemeen en zeker minder dan de voorstanders er van willen doen gelooven, toch doet men goed daarmede rekening te houden, omdat vooral in den tegenwoordigen tijd eene leuze soms in korten tijd de wereld verovert.

Maar daarom aarzelen wij dan ook niet, even volmondig te erkennen, dat wij de verwezenlijking van *dit* denkbeeld op *dit* oogenblik, of zelfs in de naaste toekomst, eene groote ramp voor ons Vaderland zouden achten. Vóór men aan die verwezenlijking zou mogen denken, zouden toch eerst de voorwaarden geschapen moeten worden, welke de invoering mogelijk, wellicht doeltreffend zouden kunnen maken.

De voorstanders van dat stelsel gronden hunne meening uitsluitend op het voorbeeld van Zwitserland, en dan nog hoofdzakelijk, omdat een zoodanig volksleger, in ons land toegepast, zeer aanzienlijke Rijksbesparingen zou opleveren. Volgens de „Arnhemsche Courant” van 15 en 16 December 1902, zelfs één millioen meer, dan door het fusie-stelsel zou kunnen worden verkregen.

Zeer zeker eene schoone en zeer aanlokkelijke uitkomst — indien geen andere factoren daarbij in aanmerking genomen moesten worden —, vooral in een tijd, waarin de Nederlandsche Regeering niet eens weet, op welke wijze zij aan de steeds klimmende financieele eischen van het Rijk zal kunnen voldoen.

Het zij ons echter vergund, aan de voorstanders van een volksleger voor ons Rijk de volgende vragen te stellen:

Zetelt dan het heil van het Vaderland *alleen* in de schatkist?

Zijn aan de invoering van een volksleger geen *speciale* voorwaarden verbonden? M. a. w. *past* dat stelsel wel in *ieder* Rijk, voor *iedere* landaard en op *elk* oogenblik? Zoo ja? Is het dan aannemelijk, dat de Rijken, die de eischen van den oorlogstoestand bij ervaring zoo volkomen hebben leeren kennen ¹⁾ en die zoo zwaar gebukt gaan onder de voortdurend stijgende militaire lasten, zoolang zouden hebben gewacht en nog steeds wachten om dat stelsel — met de ook voor hen zoo aanzienlijke financieele voordeelen — over te nemen?

Beantwoorden dan Nederland, met zijn — van Noord tot Zuid en van Oost tot West — meestal platten bodem (voor een groot deel doorzichtig polderland), en de Nederlanders, met hunne niet juist militaire neigingen, zoo bij uitstek aan de eischen, welke, ten aanzien van de oorlogvoering, aan een volksleger moeten worden gesteld?

Heeft zelfs Zwitserland — met zijne eigenaardige terreingesteldheid

¹⁾ Duitschland, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland, Italië, Japan, enz.

en met zijne in het schieten zoo bedreven bevolking — ooit bewezen, dat het daar aangenomen volksweerstelsel geheel aan de eischen voldoet, die een werkelijke oorlogstoestand zal vorderen?

Doch keeren wij liever terug tot de wenschen van onzen recensent, die ons de vragen stelt: in hoeverre ons fusie-stelsel — ook bij de invoering van een volksleger voor ons land — practisch uitvoerbaar zal blijven en nog aanbeveling zal verdienen? En ook nog: „Hoe zal die toestand” — ten opzichte van het officierskader — „zich afwickelen?”

De laatste vraag — waarvan de eerste afhankelijk is — is moeilijk te beantwoorden. Vooral voor een stelsel, waarvan de *beginselen* en de te stellen *eischen* nog geheel in de lucht hangen. Wij althans kunnen daarop slechts het volgende antwoorden:

Bij de invoering van een volksleger — de recensent zal dit wel met ons eens zijn — zal een gedeelte van het officierskader moeten blijven bestaan uit *beroeps*officieren.

Van dit aantal zal het natuurlijk moeten afhangen, of, en in hoeverre, ons fusie-stelsel alsdan nog practisch uitvoerbaar zal blijven.

Bedraagt dit aantal een cijfer, dat — zooals wij vermeenen — niet veel minder groot zal zijn dan dat der *nu* aanwezige, actief dienende off^{ren.} in Nederland, dan lijdt het geen twijfel, dat ons fusie-denkebeeld niet alleen *uitvoerbaar blijft*, maar ook zeer aanzienlijke *voordeelen* zal afwerpen.

Is dit daarentegen niet het geval, d. w. z. krimpt het aantal *beroeps*off^{ren.} bij eene eventueele invoering van het volksweerstelsel zoodanig in, dat de geregelde omwisseling van off^{ren.} naar de koloniën *niet meer* verzekerd is, dan moet ons antwoord geheel *negatief* luiden. In dat geval wanhopen wij tevens aan de mogelijkheid, om ooit de koloniale officierskorpsen — volgens hunne „*feitelijk geldende*” formatiën — van het voorgeschreven aantal off^{ren.} te voorzien. ¹⁾

Hoe lang zal het nog duren, voor dat lastige volksweervraagstuk zal zijn opgelost? Men denke slechts aan het tijdsverloop, benoodigd geweest om den persoonlijken dienstplicht hier te lande in te voeren, en ook om te kunnen uitmaken, in hoeverre het fusie-stelsel, al dan niet, moet worden aangenomen. Dit laatste onderzoek begon reeds in 1895.

Met het oog hierop, stellen wij nog deze vraag:

Zou het wel verantwoord zijn, ons de reeds *nu* te verkrijgen slag- en strijdvaardigheid — zoowel als de financiële voordeelen, die ons fusie-stelsel aanbiedt, te ontzeggen, tot tijd en wijle de zekerheid is opgedaan, dat het volksleger-stelsel voor Nederland past?

De invoering van de fusie behoeft n. o. m. daarvan niet afhankelijk te worden gesteld.

DE SCHRIJVER DER BROCHURE.

¹⁾ Het W.-I. leger telt, sedert 1896, niet één W.-I. officier meer, terwijl om het O.-I. officierskorps te completeeren, minstens 263 officieren meer, dan nu aanwezig zijn, zullen moeten worden aangesteld (zie „Quo Vadis?” blz. 15).

N A S C H R I F T.

Nog verscheen dezer dagen in de *Maart*-aflevering van „*De(n) Indi-sche(n) Gids*”, 1903, een opstel geteekend: „J. STAAL”, hoofdzakelijk ter bestrijding van onze brochure „*Quo Vadis?*”.

Op *blz. 388, alinea 1*, zegt de geachte Schrijver: „Nu, deze (wij) berekent gaarne en veel, is daarom in zijne betoogen vrij lastig (?) te volgen”.

Indien wij in onze geschriften *gaarne* en *veel* gebruik maakten van de cijfers der Regeering, dan had dit voornamelijk ten doel, om aan onze belangstellende lezers te toonen, dat onze *argumenten* en onze *conclusiën* uitsluitend berusten op *officieele* gegevens.

Hierop laat S. volgen: „Toch gelooven wij, dat hij (wij) zich enkele malen in zijne berekeningen vergist en dat daarom zijne conclusiën niet, zonder protest, mogen worden aangenomen”.

Wij betwijfelen of dit vermoeden wel juist is; vooral omdat onze cijfers vrijwel overeenkomen met de berekening, die de heer VERHEIJ heeft gemaakt en die door Z. H. E. G. in de 2de Kamer is medegedeeld. Echter heeft het onze aandacht getrokken, dat vele opgaven door den S. minder juist zijn weergegeven, o.a.:

Op *blz. 388*:

In *alinea 2* teekent de geachte criticus aan, dat wij zouden hebben opgegeven: dat bij een gescheiden officiersstelsel 360 (wij gaven op 355) off^{ren.} noodig zouden zijn ¹⁾ om beide (wij schreven in de brochure: *de drie*) korpsen voltallig te maken.

In *alinea 3, regel 4*, moet het getal 232 luiden: 228.

In *alinea 5, regel 2*, moeten de woorden: „het Ned. leger”, volgens onze brochure, worden gelezen: „het leger h. t. l. *en* West-Indië”; terwijl het gemelde getal 232 als 228 door ons is opgegeven.

In den *4^{den} regel van die zelfde alinea* had in plaats van de getallen 268 en 260, moeten staan: 263 en 355.

In *alinea 7* maakt S. er ons een verwijt van: dat wij het Ned. incompleet aan off^{ren.} niet hebben *vermeerderd* met het aantal O. I. off^{ren.} bij het Ned. *leger* gedetacheerd en daarbij thans in de sterkte rekenende.

Wij moeten onzen gewaardeerden tegenstander doen opmerken:

1°. dat sedert tal van jaren, *niet één* O.-I. officier, bij (een der korpsen van) het Ned. *leger* is gedetacheerd geworden; en

¹⁾ De vergissingen, gemaakt ten opzichte van het getal 360 en later van de getallen 232 en 268, vloeien waarschijnlijk hieruit voort, dat de recensent of geen acht heeft geslagen op, of geen kennis heeft genomen van het erratumblad, dat kort na de brochure is verschenen. Deze errata waren, en zijn nog, evenals de brochure, tegen schriftelijke aanvraag bij den drukker *gratis* beschikbaar gesteld.

2°. dat, wanneer men zou willen berekenen, hoeveel het officiers-incompleteet bedraagt, van ieder der drie legers *afzonderlijk*, men verkeerd zou doen en eene fout zou begaan, indien men alsdan het tegenwoordig officiers-incompleteet bij het Ned. leger vermeerderde met het aantal O.-I. off^{ren.}, dat — niet bij het Ned. leger is gedetacheerd — maar in het moederland met bijzondere functiën is belast en *niet* in de sterkte van het Ned. leger is opgenomen.

In *alinea 8* beweert S.: dat ook bij eene fusie, off^{ren.} in O.-I. op non-activiteit zullen moeten worden gesteld, à la suite geplaatst en voor memorie zullen moeten worden gevoerd.

Wij zijn dat geheel *oneens* met den geachten beoordeelaar van „Quo Vadis?”.

In een fusie-stelsel — zooals wij dat hebben aangegeven — zal het aantal (om de plm. 14 dagen) uit te zenden off^{ren.} *geheel gelijk zijn* aan het getal off^{ren.}, dat in de Koloniën, *op dat oogenblik*, voor aflossing in aanmerking komt. *Ieder* uitgezonden officier vindt dus, *bij aankomst* in Indië, onmiddellijk eene *open* plaats, die door hem zal moeten worden ingenomen. *Geen enkel* uitgezonden officier zal daaronder als *overcompleteet* kunnen voorkomen. Het omgekeerde zal zich wel eens voordoen, nl. dat het uitgezonden aantal off^{ren.} *niet* beantwoordt aan het getal der aan te vullen officiersplaatsen. ¹⁾

Welke off^{ren.}, in een fusie-stelsel, dus in aanmerking kunnen komen, om in de Koloniën op non-activiteit te worden geplaatst, of à la suite en voor memorie te worden gevoerd, is ons niet recht duidelijk.

Overigens schijnt S. in zijn betoog, omtrent de off^{ren.} van het Kol. Werfdepôt, de Kol. Reserve en de Krijgsschool, uit het oog te hebben verloren, dat bij fusie er slechts *één enkel* officierskorps bestaat. De off^{ren.}, die als zoodanig in Nederland zijn ingedeeld, staan dan te boek — even als zulks *nu* in Nederland geschiedt — als gedetacheerd van het Ned. korps, waarvan zij afkomstig zijn, terwijl zij in de sterkte van dat korps blijven tellen.

In de *9de* en laatste *alinea* van vorengenoemde bladzijde 388 zegt S.: „Ook kan niet worden toegestemd, dat bij fusie, wanneer beide officiers-korpsen onder den M. v. O. worden gebracht, een overgroot aantal Ind. officiersplaatsen zouden kunnen vervallen”.

Dit is toch anders n. o. m. nogal duidelijk en natuurlijk. Immers, bij samensmelting, zullen tal van gelijksoortige werkzaamheden, aan de verschillende oorlogsdepartementen, die nu door *twee* afzonderlijke bureaux en voor *twee* verschillende legers moeten worden verricht, door *een zelve* bureau kunnen worden tot stand gebracht. Dit *moet* — ook bij het Dept. v. Kol. (al zijn daar geen *actief dienende* off^{ren.} geplaatst)

¹⁾ B. v. b. ontstaan door tusschentijdsche sterfgevallen (sneuelen), of door ernstig ziek geworden (gewonde) off^{ren.}, die met een spoed-certificaat moeten repatriëren.

— eene vermindering van *personeel* ten gevolge hebben. De wijze, waarop de Dep^{ten} v. O. zijn ingericht, zal op die vermindering geen invloed uitoefenen.

In *alinea 6 van blz. 388* neemt de geachte recensent het volgende op: „Men mag den schrijver zelve (ons) waarlijk toeroepen: *Quo Vadis?*, of liever: *Quo Curris?*, waar holt gij heen?”

In hoeverre deze humane criticus, in verband met het boven door ons aangevoerde, nog het recht heeft tot het stellen van deze vraag, laten wij ter beoordeeling over aan onze belangstellende lezers.

De beschikbare ruimte in dit Tijdschrift laat niet toe, dat wij ook de verdere bladzijden van het thans besproken opstel, *alinea voor alinea*, aan eene wederlegging onderwerpen. Het zij ons echter vergund, enkele algemeene aantekeningen aan het vorenstaande toe te voegen.

Het wordt voor ons waarlijk moeilijk, om de anti-fusianen te bevredigen. Tot dusverre werd ons wel eens het verwijt gemaakt — daargelaten of dit oordeel juist was —, dat wij *generaliseerden*. Deze S. verwijt ons nu het omgekeerde.

Op *blz. 389, laatste alinea*, nl. vermeldt S.: „Vooreerst, moet bij die berekening (van het incompleet van een voltallig te houden O.-I. officierskorps), de „*tegenwoordig*” geldende formatie en niet de „*gemiddelde*” in het 5-jarig tijdvak in aanmerking worden genomen, want met vroegere formatiën behoeft geen rekening meer te worden gehouden”.

Is dit wel juist? Mag de te bepalen sterkte van een voltallig te houden officierskorps — die ook voor de toekomst geldt — wel afhankelijk worden gesteld van het numerieke aantal off^{ren.}, dat voor één enkel jaar is bepaald?

Op *blz. 391, bovenaan*, berekent de S.: dat de overtochtsuitgaven in een fusiestelsel *f* 397 800 per jaar meer zouden bedragen.

Aangenomen, dat S.'s berekening correct is, dan nog zal dit nadeelig saldo, in de fusie, ruimschoots worden *gedekt* door de te vervallen O.-I. verlofstraktementen, die gemiddeld per jaar *f* 406 550,21 bedragen.

Op *blz. 392, alinea 1*, zegt S.: „Waarom de slagvaardigheid van dat leger (het O.-I.) door eene fusie der officierskorpsen zoude worden verminderd, wenschen wij in dit tijdschrift niet nader te betoogen”.

Deze verklaring doet ons zeer leed. Hoogst dankbaar zouden wij zijn geweest, indien wij, van dezen ondervindingrijken recensent, eindelijk een *afdoend* en *aanneembaar* argument hadden mogen vernemen, waarop dan toch deze meening steunt.

Als reden laat S. op dien volzin volgen: „in de V. t. b. v. K. werd dit o. i. reeds voldoende aangetoond”.

Onze belangstellende lezers kunnen in „*Quo Vadis?*” nagaan (zie hoofdstuk C. blz. 13, sub punt 1), welke waarde men kan hechten aan het *hoofd-* en *voornaamste* motief van den daar bedoelden redenaar, omtrent het kweeken van off^{ren.}, geschikt om in beide legers op te treden. En ook kunnen onze lezers dit opmaken uit de rede, die in de

bijeenkomst van 10 Maart 1899, van die zelfde Vereeniging, is gehouden, en uit hetgeen in den Mil. Spect., 1899, blz. 132 is vermeld, omtrent alle overige aangevoerde beweringen dienaangaande.

Onze geachte criticus — die als een onvervalschte anti-fusiaan is te beschouwen — zou een *goed werk* en tevens een *naar landsbelang* hebben bevorderd, indien hij zich de moeite had getroost aan te geven, hoe hij zich voorstelt: dat de *onhoudbare* toestanden — waarin *alle* onze officierskorpsen van het *gescheiden* officierskaderstelsel zijn gebracht en die van jaar tot jaar steeds *verergeren* — bij behoud van dat *gescheiden* stelsel zouden kunnen worden verbeterd. Daarbij zou alsdan niet uit het oog moeten worden verloren, dat in het afgelopen jaar 64 cadetplaatsen *niet konden* worden aangevuld. Tot dusverre hebben *alle* tegenstanders van een fusiestelsel zich aan eene zoodanige uiteenzetting niet gewaagd. Zou de aanleiding daartoe niet kunnen liggen in de vrees, om het vraagstuk op te lossen?

Onwillekeurig kwam ons dan ook het gezegde van den schrijver G. M. VALTOUR in de gedachte:

„Le pire des microbes, c'est la peur qu'on en a”.

DE SCHRIJVER DER BROCHURE.

BOEKAANKONDIGING.

Onze legerwetten. Militiewet. Landweernet. Reservekader, toegelicht door W. VOSMAER, Kapitein bij den Generalen Staf 's-Gravenhage, 1903. MARTINUS NIJHOFF. ¹⁾

Wettelijke regeling van tal van onderwerpen is in den laatsten tijd aan de orde van den dag; steeds dieper grijpt daardoor de wetgeving, ten behoeve van het algemeen belang, in het leven en de vrijheid van handelen van den Staatsburger in; meer en meer doet zich dientengevolge de wenschelijkheid gevoelen, die tallooze wettelijke bepalingen in handen te brengen van het groote publiek in zoodanigen vorm, dat zij leesbaar en gemakkelijk verstaanbaar zijn. Want hoe ver wij het ook in de kunst van wetten maken gebracht mogen hebben, „de moeilijk leesbare, dorre, onverkwikkelijke vorm, waarin wetsbepalingen nu eenmaal schijnen te moeten worden gegoten”, is weinig geschikt om hem, die tijd noch gelegenheid heeft om van de geheele wet eene studie te maken, in staat te stellen eens vlug iets na te slaan, zich van een of ander onderdeel gemakkelijk op de hoogte te stellen.

Beide overwegingen zijn op onze militaire wetten rechtstreeks toepasselijk; is eenerzijds de vorm — voor een groot deel nog herkomstig van het jaar 1861 — moeilijk verstaanbaar, het belang, dat deze wetten voor elk Staatsburger, en dus ook voor het meer ontwikkelde publiek, hebben — vroeger onbeteekeend —, is sedert de invoering van den persoonlijken dienstplicht een ieder duidelijk geworden.

Het was daarom, o.i., eene gelukkige gedachte van den Heer VOSMAER om van deze wetten eene uitgave te bewerken, die nevens den officieelen tekst, in duidelijke taal en aangenamen vorm eene toelichting van de verschillende artikelen geeft, waardoor kennismaking en goed begrip der onderscheidene wettelijke bepalingen — ook door hier en daar iets meer te geven, dan als toelichting strikt noodzakelijk was — vergemakkelijkt wordt. Met de bewerking in dezen vorm van de militiewet en de landweernet heeft S. intusschen niet willen volstaan; hij voegde daaraan toe — behalve eene inleiding, behelzende een kort

¹⁾ Op verzoek van den Schrijver zij hier aangeteekend, dat in de errata, aan het slot van dit werk voorkomende, eene vergissing is ingeslopen; het daar vermelde betreffende blz. 45 moet zijn:

Onder regel 11 v. b. te doen volgen: De militiedistricten kunnen door den Commissaris der Koningin verdeeld worden in militiekantons.

begrip over verschillende stelsels van legervorming, en eene beschouwing omtrent eene „krijgsbelasting” — een overzicht van de verschillende bepalingen, welke het voorbereidend militair onderricht en het reservekader regelen. Niet alleen zijn deze onderwerpen, als onderdeelen van onze militaire organisatie, voor elkeen van belang, zij zijn het in verhoogde mate voor hem, die een overzicht wenscht te hebben van de verschillende vormen, waaronder hij aan de verplichtingen, welke de wet hem ten aanzien van den krijgsdienst oplegt, kan voldoen. Als zoodanig vormt dit overzicht eene noodzakelijke aanvulling van de toelichting der militie- en der landweeerwet.

Daar bij de uitvoering dezer wetten nog wel verschillende regelingen getroffen zullen moeten worden, ter opheldering van, of ter voorziening in, minder duidelijke bepalingen in de wetten voorkomende — naar men verneemt zullen zelfs enkele technische verbeteringen in de militiewet moeten worden aangebracht —, zal S. bij eene latere vermelding daarvan wellicht gelegenheid vinden om eene enkele, overigens van geen bijzondere beteekenis zijnde verbetering aan te brengen. Sedert de uitgave van dit werk heeft bijv. plaats gehad de vaststelling van het tijdstip van opkomst der miliciens bij de bereden wapens (veld- en rijdende artillerie: 1 Oct; cavalerie, ten deele dadelijk bij inlijving, ten deele 1 Oct.), waardoor de toelichting op art. 96 eenige wijziging behoeft.

Wij twijfelen er niet aan, of dit werk zal door velen, en met vrucht, geraadpleegd worden.

Handboek der Pionierkunst voor het Nederlandsche Leger
door C. J. SNIJDERS, Majoor der Genie, en J. H. A. MIJSBERG,
Kapitein der Genie. Afdeeling I. Met 269 figuren in den
tekst. *Schiedam*, 1903. H. A. M. ROELANTS.

Van den tweeden druk van het Handboek der Pionierkunst voor het Nederlandsche Leger ligt de eerste afdeeling thans voor ons, de tweede zal nog in dit jaar verschijnen, terwijl de derde, waarmede het geheele werk compleet zal zijn, in 1904 volgen zal.

Afdeeling I bevat: Aard-, Timmer-, Stroo- en Rietwerk; Touwverbindingen; Bekleedingen en Legering, terwijl in de afdeelingen II en III respectievelijk zullen behandeld worden de Gemeenschapsmiddelen, en de Opruimingen en Vernielingen.

Vergeleken bij den eersten druk, die, bewerkt door den toenmaligen Eerste-Luitenant, later Kapitein der Genie C. J. SNIJDERS — de beide laatste afleveringen met medewerking van den Kapitein J. H. A. MIJSBERG, — in dertien afleveringen verscheen, zal dit werk aanmerkelijk worden ingekrompen. Is dit nu eenerzijds een nadeel, omdat men van het goede gaarne veel ontvangt, daar staat tegenover, dat een leerboek — en als zoodanig zal ook deze Pionierkunst aan de Koninklijke Militaire Academie gebezigd worden — vooral niet te uitgebreid moet

wezen. Daar, waar zooals aan deze Inrichting, de eerste vakstudiën gemaakt worden, moeten o.i. de leerboeken zoo beknopt zijn, als met eene grondige behandeling der te onderwijzen stof maar eenigszins vereenigbaar is. Te veel beschouwingen, te veel historische herinneringen, te veel mededeelingen omtrent buitenlandsche legers, leiden de aandacht van den leerling allicht af, van hetgeen voor hem van het meeste belang is te weten. Werken, volgens eene dergelijke methode bewerkt, zijn meer geschikt voor hem, die later op breederen grondslag zijne studie wil voortzetten.

En, beperking van de uitgebreidheid van een werk behoeft volstrekt niet tot onvolledigheid te leiden; het beste bewijs daarvoor levert de aflevering der Pionierkunst, die wij hier bespreken. Daarin toch worden de boven vermelde onderwerpen op beknopte, doch zaakrijke en duidelijke wijze behandeld, zoodat de officieren der onderscheidene wapens daarin met goeden uitslag zullen kunnen zoeken, al wat zij in hunnen practischen dienst op dit gebied behoeven. De raadpleging van dit werk wordt bijzonder vergemakkelijkt, doordien de verschillende, goed uitgevoerde figuren in den tekst zijn opgenomen.

Wat wij intusschen nog gaarne in dit werk zouden aantreffen, is eene opgave van het pioniergereedschap, waarover de verschillende Nederlandsche troepenafdeelingen beschikken. Wel kan deze ook elders gevonden worden, doch hier zou zij o.i. volkomen op hare plaats en voor hem, die dit werk raadpleegt, van groot gemak zijn.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

AMERIKA. (VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-)

Het geweer, dat thans beproefd wordt, is eene combinatie van het MAUSER- en het in gebruik zijnde KRAG-JÖRGENSEN-geweer. Aan het eerste is het magazijnstelsel ontleend; het kaliber en de verdere inrichting zijn gelijk aan die van het laatste. De Vo = 700 M. (Neue mil. Blätter, 1903, N°. 4.)

Het staande leger, dat vóór den oorlog 25.000 man telde, is gebracht op 60.000 man.

Het plan voor de kustverdediging vordert 100 millioen dollars en zal in 15 jaar uitgevoerd zijn. (Allg. schweiz. mil. Zeit., 1903, N°. 6)

DENEMARKEN.

De oorlogsbegrooting voor 1902/03 vordert aan: *a.* gewone uitgaven 10.775.338.10 Kronen, waarvan 6.065.166.39 aan tractementen en soldijen en 522.178.00 aan versterkingen en militaire gebouwen; *b.* buitengewone uitgaven 456.700.00 Kronen, waarvan 250.000 Kronen als eerste termijn voor nieuw veldartillerie-materieel.

De marinebegrooting vordert aan gewone en buitengewone uitgaven resp. 6.875.613 en 449.050 Kronen; onder het eerste bedrag zijn 2.699.948 Kronen voor nieuwen aanbouw begrepen. (Rev. mil., 1903, Febr.)

DUITSCHLAND.

Bij de Jagerbataljons is een nieuw voorschrift ontvangen voor de africhting en het gebruik van oorlogshonden. (In den handel). (Rev. d. C. M., 1903, N°. 4.)

Samenstelling van het Deutsche leger volgens de begrooting voor 1903:

Infanterie: 216 regimenten, 1 instructie-bataljon, 9 onderofficiersscholen, 2 schietscholen en 1 compagnie voor proefnemingen met geweren.

Jagers te voet: 18 bataljons.

Afdeelingen mitrailleurs: 15.

Recruteeringsbureaux: 295.

Cavalerie: 94 regimenten, het „Militär-Reit-Institut” (Hannover), de „Equitations-Anstalt” (München) en de „Militär-Reit-Anstalt” (Dresden).

Veldartillerie: 94 regimenten en de schietschool.

Vestingartillerie: 18 regimenten, de schietschool en 1 compagnie voor de commissie van proefneming der artillerie.

Pioniers: 26 bataljons.

Verkeerstroepen: a. de spoorweg-afdeelingen, bestaande uit 3 regimenten, 1 bataljon, 2 compagnieën en eene exploitatie-sectie. Deze sectie exploiteert de spoorlijn Berlijn—Jüterbog (70 KM.); zij bestaat uit 3 compagnieën (Pruisen) en 1 detachement (Saksers). b. de telegraaf-afdeelingen, bestaande uit 3 bataljons, 2 compagnieën en 1 detachement. c. de luchtscheepvaart-afdeelingen, bestaande uit 1 bataljon en 1 afdeling (section).

Trein: 23 bataljons. (Rev. d. C. M., 1903, N°. 5.)

De telegrafie zonder draad heeft gedurende de manoeuvres van 1902 in Duitschland zeer goede diensten bewezen. De Rev. de l'armée belge Nov./Dec. 1902 geeft hiervan een kort overzicht.

De machinegeweer-afdeeling bestaat uit: de gevechts-afdeeling (3 sectiën, elk à 2 geweren, en 1 Munitionszug à 3 caissons), den gevechtstrein (hand- en reservepaarden) en den bagagetrein (1 bagagewagen, 1 levensmiddelenwagen, elk à 2 p., en 1 fouragewagen à 4 p.). De sectiën worden gecommandeerd door off^{en}., de Munitionszug door een officier of Feldwebel. (Danzer's Armee-Zeitung, 1903, N°. 6.)

Van het Deutsche Garnisondienst-Vorschrift komt een overzicht voor in de Revue militaire van Febr. 1903.

ENGELAND.

Bij het Army Service Corps (belast met de transporten en voorziende zoowel in den dienst der trein- als der administratietroepen) zijn opgericht 2 compagnieën, Mechanical transport companies, in het bijzonder bestemd voor het mechanisch transport in het leger. (Navy and Army Illustrated, N°. 301.)

FRANKRIJK.

Den 18^{den} Nov. l.l. is voor de infanterie een nieuw voorloopig schietvoorschrift vastgesteld, dat in de plaats komt van het voorschrift van 22 Mei 1895 en van de voorloopige instructie van 28 November 1899. (Jahrb. A. u. M., 1903, Febr.)

ITALIË.

Bij het 10^e legerkorps is een gewijzigd CARCANO-geweer met rechte grendelsluiting beproefd, waarmede in den aanslag geladen kan worden; vuursnelheid 45 schoten in de minuut. (Jahrb. A. u. M., 1903, Febr.)

NOORWEGEN.

De commissie, welke de beproeving van het nieuwe veldgeschut geleid heeft, heeft zich uitgesproken voor de invoering van schilden, die
Mil. Spect. 1903.

echter niet vast aan de affuit bevestigd zouden zijn, doch desgewenscht afgenomen en op den voorwagen vervoerd zouden kunnen worden. (Jahrb. A. u. M., 1903, Febr.)

OOSTENRIJK-HONGARIJE.

De afdeeling veldhouwitsers bestaat uit 3 batterijen à 6 st., een munitiepark en eene Ersatz-Reserve. Sterkte (verminderd effectief): 23 offic., 364 manschappen en 158 paarden of muilen. (Rev. mil., arm. étr., 1903, Febr.)

De zware artillerie (belegering-, vesting- en kustartillerie) bestaat uit: 3 regimenten à 3 bataljons, 3 regimenten à 2 bataljons en 3 zelfstandige bataljons. Elk der 18 bataljons bestaat uit den staf, 4 compagnieën, en 1 depôt-compagnie; de vredessterkte der compagnie is 102, de oorlogssterkte 246 man. Vijf regimenten hebben eene kern (18 man en 22 paarden) voor de zware artillerie van het veldleger. (Neue mil. Blätter, 1903, N°. 7.)

RUSLAND.

Voorloopige organisatie van eene Russische machinegeweer-afdeeling.

	Vredessterkte.	Oorlogssterkte.
Officieren.	4	5
Onderofficieren.	10	11
Manschappen.	65	87
Paarden.	20	36
Maxim-mitrailleurs.	8	8
Voorwagens (geschikt voor bergterrein).	8	8
Munitiekarren (2-radig).	8	8
Treinvoertuigen.	—	6

Elke voorwagen bevat 1350, elke munitiekar 4500 patronen in patroonbanden.

Rusland heeft 13 machinegeweer-afdeelingen.

In 1901 werden 5 afdeelingen opgericht en wel bij de 4^e, 6^e, 8^e en 16^e Divisie in Europa en bij de 3^e Brigade Jagers in Oost-Siberië.

De afdeelingen der 6^e en 16^e Divisie staan onder commando van den chef van den staf der Divisie; die van de 4^e en 8^e Divisie zijn ingedeeld resp. bij het 14^e en 30ste Infanterie-Regiment. De afdeeling van de 3^e Jagerbrigade is op oorlogssterkte. Bovendien zijn 8 afdeelingen in Mantchoerije. (Danzer's Armee Zeitung, 1903, N°. 6.)

Sedert 1/14 Januari l.l. zijn de meeste batterijen van het militaire district Warschau uitgerust met snelvuurkanonnen, waarmede reeds in het begin van 1902 de batterijen in Oost-Azië werden bewapend. (Rev. du Cercle mil., 1903, N°. 6.)

SERVIË.

Over den ouderdom van het officierskorps in Servië geeft de Int. Revue, 1903, Febr., een zeer uitgebreid artikel.

TURKIJE.

Er is besloten tot aankoop van 16 batterijen (96 stukken) snelvuurveldgeschut van KRUPP, met bijbehorende munitie en voertuigen, terwijl bovendien aangekocht zullen worden 220.000 7.5 mM. MAUSER-geweren. (Mitth., 1903, H. 1.)

ZWEDEN.

De marinebegrooting, waarvoor wij in de Februari-aflevering de totaalcijfers gaven, kan, als volgt, gesplitst worden:

Kosten van het departement	93.400 Kronen.
Vloot	8.122.084 "
Kustartillerie	1.742.401 "
Handelsmarine	1.688.209 "
Verschillende uitgaven.	219.823 "

Van de buitengewone uitgaven zijn 5.094.150 Kronen bestemd voor nieuwen aanbouw (pantserkruisers en onderzeesche booten.) (Int. Rev., 1903, Febr.)

ZWITSERLAND.

Omtrent het in beproeving zijnde 75 mM. „Rohrrücklauf” geschut, stelsel KRUPP, vermeldt men de volgende getallen:

Gewicht van den vuurmond met sluitstuk	376 KG.
„ „ de affuit zonder schild	565 "
„ „ „ met „	616 "
„ „ het afgelegde stuk zonder schild	940 "
„ „ „ met „	991 "
V_0	485 M.
V_{3000}	276 "

(Neue mil. Blätter, 1903, N°. 7.)

Het, aan het Mil. Woch, 1903, N°. 4 ontleende, in de vorige aflevering opgenomen bericht, betrekkelijk invoering van een revolver M./1902 voor officieren, is onjuist. Er wordt daar waarschijnlijk bedoeld het automatisch pistool BORCHARDT—LUGER M./1900, dat in 1903 aan alle officieren uitgegeven wordt. Het magazijn van dit pistool bevat echter 8 patronen (*niet* 7), de grootste schootsverheid is 1800 M. (*niet* 1800 pas.) Dit pistool is beschreven in Kriegst. Zeitschr., 1902, H. 1.

... van de ...
... is bedoeld ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...
... van de ...